

NICOLAE MAVROCORDAT

**MANUAL ÎN CARE SE CUPRIND PĂRERI ȘI CUGETĂRI
CU PRIVIRE LA MORAVURI ȘI GUVERNĂMÂNT
ȘI SFĂTUIRILE RENUMITULUI DOMN NICOLAE VODĂ
CĂTRE FIUL SĂU, DOMNUL CONSTANTIN VODĂ***

Nicolae Mavrocordat (1680–1730), primul domn fanariot din Țările Române, a fost, de asemenea, un reprezentant important al Iluminismului timpuriu și un rafinat literat, cultivând mai multe genuri literare. Printre scrierile sale se numără tratatul *Despre îndatoriri* (tipărit la București, în 1719), romanul *Răgazurile lui Filotheos*, un text moralizator, intitulat *Discurs împotriva tutunului* și o lucrare despre învățământul moldovenesc, *Despre studiul literelor și lectura cărților*. Pe lângă acestea, Mavrocordat a mai scris, în limba greacă veche, și alte două importante lucrări, care se înscriu în tradiția literaturii parenetice. Cea dintâi, o lucrare de mici proporții, intitulată *Sfătuirile renumitului domn Nicolae Vodă către fiul său, Domnul Constantin Vodă, date în anul 1726*, este adresată fiului său, pe care încearcă să îl inițieze astfel în arta guvernării. Textul conține 25 de sfaturi și, deși, așa cum apreciază Alexandru Duțu, „chestiunea principală care se profilează [...] este de a împăca poruncile Înaltei Porți cu pământeni asupra cărora se exercită autoritatea”, lucrarea este importantă nu numai pentru că dezvăluie gândul intim al unui fanariot cu o lungă domnie în Țările Române (domn al Moldovei între 1709–1710, 1711–1715 și al Țării Românești între 1715–1716 și 1719–1730) ci și pentru că ea configurează un prototip al comportamentului ideal al unui domnitor. Cea de a doua lucrare, de o întindere mult mai mare, este intitulată *Manual în care se cuprind păreri și cugetări cu privire la moravuri și guvernământ*. Această scriere, în care Mavrocordat se arată un „moralist potrivit cu spiritul moderniștilor”¹, conține 869 de cugetări care, așa cum observă Eugen Simion, „nu se adresează decât indirect Principelui virtual, oricum nu pregătirii, educației lui, ci [...] omului creștin în genere [...] și se constituie, astfel, într-un manual (ghid) de bună purtare”².

Publicate inițial de Athanasios Papadopoulos-Kerameus, în Hurmuzaki, *Documente*, XIII, București, 1909, pp. 415–457, textele ce urmează păstrează traducerea lui G. Murnu, ușor revizuită și însoțită de unele note lămuritoare.

* Traducere de Dorin Garofeanu (Institutul de Istorie și Teorie Literară: „G. Călinescu” al Academiei Române).

¹ Jacques Bouchard, *Nicolae Mavrocordat, domn și carturar al Iluminismului timpuriu* (1680–1730), București, 2006.

² Eugen Simion, *Literatura parenetică* (IV), „Caiete critice”, nr. 2 (364)/2018.

Manual în care se cuprind păreri și cugetări cu privire la moravuri și guvernământ³

1. Omul e o ființă nestatornică⁴, deșartă, felurită, încât e foarte greu să te pronunți în chip sigur asupra firii lui și să-ți faci o idee cu totul dreaptă asupra lui.

2. Fă lucrul tău și cunoaște-te pe tine însuși⁵; cunoaște cele ce sunt ale tale, ce ți se cuvin și se impun și nu lua nicidecum cele străine drept ale tale. Iubește și slujește-te pe tine însuși mai mult decât toate celelalte. Renunță la îndeletnicirile fără noimă, îndreaptă-ți cu tărie atenția către tine însuși; ține-te de cele care sunt în grija ta.

3. Cel ce nu și-a pus în sine o țință statornică și sigură, rătăcind se împrăstie și se răsfire, socotind că e pretutendeni, însă fiind nicăieri.

4. Modestia, înflorind înăuntrul sufletului, oprește ca un frâu trufia și, înlăturând orice părere greșită, îndeamnă pe oamenii cu minte să urmărească și să câștige o virtute mai temeinică și le ascute puterea; și îndreptându-se apoi spre cele din afară, obișnuiește nu numai să potolească pizma, ci și însuflă simpatie celor potrivnici, și îi face pe dușmani mai blânzi, domolindu-i și înmuindu-i. Însă și modestia are margini, peste care prea puțin se cuvine să treacă cei ce râvnesc să meargă înainte pe calea virtuții; iar celor vrednici trebuie a împărtăși bunătățile lor dinăuntru, și prin aceasta să îndemne spiritul lor să răspundă cu aceleași vorbe și fapte.

5. Să nu sari peste săpătură, zice un proverb. Trebuie, așadar, a cinsti măsura nu numai în toate celelalte, ci și în însăși deșteptăciunea și ascuțimea minții. Unii obișnuiesc să despice firul în patru și să analizeze cu o asemenea subtilitate cele supuse cugetării lor, încât mintea, chiar după ce își atinge ținta dorită, nu se mulțumește în acțiunea ei, ci călăuzită de mândrie și îngâmfare trece pe de lături, sau zboară pe deasupra și obișnuiește să ajungă, de cele mai multe ori, la idei ciudate. Căci cugetările sunt ca și coardele: dacă le subțiezi și le întinzi, crapă, pe când cele bine gândite, întocmai ca și corpurile pătrate și solide, în chip sigur întărite, dăinuiesc foarte mult.

6. Cei care îmbrățișează cu adevărat viața singuratică și doresc să trăiască numai cu sine, trebuie în așa fel să se rânduiesc și să se pregătească, încât liniștea și veselia sufletului lor să atârne doar de ei. Trebuie, așadar, ca aceștia să-și facă în propria inimă loc larg și prielnic, la care retrăgându-se și concentrându-se după cum le e voia, să poată în cel mai mare răgaz și în deplină libertate să trăiască și să se reverse în sine, gustând multă plăcere fără femei, fără copii, fără avere, fără slugi și fără toate celelalte nevoi impuse de soartă. Căci numai așa alcătuiți vor îndura cu cea mai mare ușurință pierderea acestora.

³ În grecește, *πολιτεία*. Vezi Bouchard, *Nicolae Mavrocordat „moralist”*, în *Nicolae Mavrocordat, Domn și cărturar al Iluminismului timpuriu (1680–1730)*, p. 119 „Murnu a limitat semnificația politică a textului traducând mai întâi din titlu cu termenul purtări și interpretând apoi potrivit cu această accepțiune numeroasele sentențe și maxime care au, după părerea mea, conținut politic”.

⁴ În grecește, *εὐμετάβολον*, ușor schimbătoare.

⁵ În grecește, *γνώθι σεαυτόν*, maxima inscripționată în pronaosul templului lui Apollo de la Delphi.

7. Pe lângă suferințele care, ca și umbra ne însoțesc trupul și sunt aproape concrescute cu acesta, măcar că ele sunt destule ca să reverse peste sufletul nostru o nemărginită negură de întristare, suntem împovărați și cu nenorocirile celor de aproape: lipsa de copii la femeie ne doare, slujenia copiilor ne mânănește, răutatea slugilor ne tulbură; dar și când ieșim din casă suntem duși de val și ca niște nenorociți dăm pe mâna vecinilor cei răi lucrul cel mai de preț, liniștea.

8. Vom avea îndeajuns, dacă vom gospodări cu chibzuință lucrurile noastre.

9. Neștiința e îndoită: una precedează cunoașterea și e firească la analfabeți, alta e zestrea celor care au avut parte, într-un fel sau altul, de învățătură. Iar pe când cea dintâi dispăre prin învățătură, cea de a doua ia naștere din învățătură și rămâne neștearsă până la sfârșitul vieții, dând celor trufași caracterul adevărat al proștilor.

10. Înșușirile proprii ale înțelepciunii sunt a te acomoda cu împrejurările fără răutate, a-ți înfrâna limba, a da iertare celor ce au greșit, a te supune celor mai mari, a întrece prin binefaceri pe rivali, a fi blând cu inferiorii tăi, a rumega vorbele decât a spune verzi și uscate, sau a-ți găsi mântuirea prin tăcere, și peste tot, a-ți cunoaște puterea și slăbiciunea propriei tale firii și a te mulțumi cu cele prezente.

11. Învinge-ți antipatiile.

12. Fugi de încurcături.

13. Fii zgârcit în privința făgăduielilor.

14. Nu te implica în orice lucru.

15. Petrecerea într-o societate stricată e foarte periculoasă, căci ești silit să te pierzi, fie imitând, fie urând pe cei răi.

16. Ai rușine de tine însuși.

17. Alege lucrurile dumnezeiești.

18. Adu-ți aminte de „toate ale tuturor”⁶.

19. Folosește unelte bune.

20. Cruță-te pe tine însuși.

21. Să ai mintea sănătoasă și gustul ales.

22. Ia aminte că indulgența e plină de mii de rele.

23. Ia bine măsura lucrurilor.

24. Învață să refuzi cu tărie.

25. Mergi, în vorbe și în fapte, pe cărarea bătută.

26. Cel înțelept se cuvine a se retrage la vreme dintr-o complicație politică, și anume când înțelege limpede că se arată ca o povară zadarnică și nu e în stare să se impună obștii, căci, precum a zis cineva, nici nu trebuie să împrumuți pe cel ce nu poate plăti înapoi.

27. Cunoaște-ți defectele.

28. Fii afabil.

29. Pe calea binelui să nu-ți iei sarcini prea grele și covârșitoare puterilor tale, nici prea umile și josnice, căci cele dintâi doboară pe cel ce le poartă, zdrobindu-i tăria sufletului, iar celelalte, îndemnând spre lenevie, moleșesc cu totul mintea prin ușurință.

⁶ 1 Corinteni 9: 22.

30. Spre oricare răutate te simți înclinat, caută din răspuțeri să câștigi dispoziția contrară, căci, pornirea dinăuntru împotrivindu-se intenției tale, abia vei dobândi virtutea care stă pe calea de mijloc.

31. Liberă și neatârnată e firea omului: ea scutură orice jug, azvârle orice frâu, mai curând caută răgazurile decât treburile. De aceea, mai lesne poate ne vom însuși virtutea dacă nu silim firea, ci, ca să zic așa, o îndreptăm cu o mână blajină și o ducem îndeosebi unde năzuiește ea și, cu multă dibăcie, o călăuzim spre țintă cu mijloace mai blânde, deoarece și aici e mai bine să preferăm ceea ce e puțin inferior (care e mai plăcut decât cele mai bune, dar mai nedorite). Căci ușurința de la începuturi se îndreaptă cu neîncetată propășire și trebuie negreșit să imităm pe doctori care, nerefuzând să se supună și să servească firii, preferă să întrebuițeze de obicei leacuri mai plăcute, și mai ales pe acelea care, prin regimul zilnic, săvârșind vindecarea pe nesimțite, ori păstrează sănătatea existentă, ori recheamă sănătatea pierdută și sunt mai siguri și mai fericiți decât cei care administrează leacuri mai puternice.

32. Obiceiul, cu dibăcie și cu prudență fiind preschimbat și condus, este cu adevărat a doua natură, iar dacă e lăsat în voia lui și neînfrânat de experiență, imită uneori întru câțva natura, dar în chip foarte stângaci și ridicol, precum maimuța.

33. Nu ești în siguranță dacă, în relațiile de toate zilele, procedezi cu minuțiozitate; pentru cel cu mintea sănătoasă e de ajuns să trateze cu orânduială persoanele și lucrurile.

34. Cu adevărat nenorocit e cel trândav, când petrece singur.

35. Cel care trăiește întotdeauna singur e, după părerea mea, mai bun decât cel ce nu poate niciodată să fie singur.

36. Blândețea și bucuria în ochii celor cuminți nu sălășluiește nicidecum departe de virtute.

37. Bolile trupului cu cât cresc, cu atât sunt mai învederate, pe când maladiile sufletului, atingând culmea, robesc întru totul pe cel care le suferă și îi răpesc orice simțire.

38. Cu amărăciune și asprime cercetează-te pe tine însuși.

39. Nu fi dificil de abordat.

40. Apucă-te de lucruri la vremea potrivită.

41. Învață cele cuvenite și de la cei inferiorii ție.

42. Nu șovăi în a reînnoi cele ce ți-au făcut renumele.

43. Cei care analizează totul în amănunțime sunt săraci, zice Platon⁷. Aruncă-ți, așadar, ochii și mintea numai pe suprafața fericirilor sau nenorocirilor și nu te cufunda în adâncimea lor, ca să nu te cuprindă vârtejul trufiei ori al mâhnirii celei prea peste măsură.

44. După ce s-a ținut sfatul, primejdiei e în afară de critică.

45. Când nu mai e vreme de a te sfătui, ci trebuia deja să fi fost sfătuit, e mai bine să te expui la cele din urmă primejdii decât să mori zadarnic.

46. Învață a te folosi de cele care vin de la dușmani.

⁷ Plat. Rep. X, 607 c.

47. Deprinde-te să ai stil nu numai în cuvinte, ci și în purtări și fapte.
48. La nevoie revendică, simulează, refuză, menajează⁸.
49. Învăță a despărți coaja de sâmbure, oasele de măduvă, întâmplările de esență, aparența de realitate.
50. Să ai stomac tare.
51. Nu fii întotdeauna țațoș ca în triumf.
52. Ține-te înăuntru cercului de teama mișcărilor excentrice și centrifuge.
53. Altoirile și transplantările nu sunt mai puțin primejdioase la oameni decât la plante.
54. Nu fii cârtitor.
55. Fii stăruitor în vânarea inimilor.
56. Nu semăna pe stânci ca să nu seceri vânturi.
57. Atunci când ești fericit, pregătește-te să înduri cu cinste și bărbăție nefericirea.
58. Pe cât e cu putință, ferește-te de rivalitate, și mai ales față de cei superiori.
59. Vorbește despre tine cu zgârcenie.
60. Toate să fie urmate potrivit firii, toate potrivit ordinii firești; nimic să nu fie practicat în exces.
61. Dacă, atunci când ești de față, nu vei fi supărător, mulți își vor aminti de tine chiar în lipsa ta.
62. A greși e dat fiecărui om, însă a nu ști a îndrepta greșeala sau a o ascunde e propriu numai celor fără minte.
63. Să ai inima largă.
64. Alături de toți fii nebun, și nu fii singur cuminte.
65. Cel ce e singur înțelept între toți e nebun⁹.
66. Cunoaște împrejurarea favorabilă, cunoaște zilele când sunt vitrege.
67. În chipul unui răs, cercetează îndeaproape cele din adânc.
68. Să știi să te porți față de prieteni.
69. Să știi să-i înduri pe nebuni.
70. E mai glorios a nu greși niciodată decât a izbândi adeseori.
71. Cunoaște părțile agreabile ale metehnelor.
72. Ajută-te pe tine însuși.
73. Nu fii monstruos.
74. Urmărește esența lucrurilor actuale, acordând puțină atenție evenimentelor superficiale.
75. Nu abuza de bunăvoința celorlalți.
76. Nu te sfădi cu cel ce nu are nimic.
77. Nu trebuie ca cel chibzuit să trăiască în pripă.
78. Cinstește tăcerea, căci ea este pecetea înțelepciunii.

⁸ În grecește, joc de cuvinte bazat pe compuși ai verbului *ποιεῖν* – *ἀντιποιοῦ*, *προσποιοῦ*, *ἀποποιοῦ*, *περιποιοῦ*.

⁹ Vezi La Rochefoucauld, V : 231 „C'est une grande folie de vouloir être sage tout seul”.

79. Crede inimii.
 80. Ferește-te chiar de bănuiala lucrurilor rușinoase.
 81. Făptuiește lucruri mari, nu făgădui lucruri mari.
 82. Rușinea să fie tovarășa sincerității.
 83. Fii sincer cu deferență.
 84. Căința care nu vine la vreme e de prisos.
 85. Pronia care cercetează pe toți și îngrijește de toți clădește cuiburi și pentru păsările mai slabe.
 86. Toate mădulele luptă pentru cap.
 87. Primejdia amânată pentru a doua zi nu o socoti drept primejdie.
 88. Lucruri fără număr se întâmplă până la răsăritul soarelui.
 89. Și furnica [lucrează] după putere.
 90. După ce lupul a îmbătrânit, [până și] câinii cei râioși îl batjocoresc.
 91. Bogăția e o parte a inimii.
 92. Viața nu numai că iese din gură, ci și intră pe gură.
 93. Înfrânarea limbii e mântuirea capului.
 94. Și o lăcomie mică aduce o pagubă mare.
 95. Cel gol nu se teme de tâlhari.
 96. Uneori se confirmă zicerea: „ori coroană pe cap, ori vulturii pe cadavru”.
 97. Chiar dacă ești flămând, păzește ușa tiranului.
 98. Cel ce cade de bună voie, nu plânge.
 99. Pentru un bolnav chiar o palmă ușoară pare a fi o lovitură de moarte.
 100. Sărută mâna pe care n-o poți tăia.
 101. Dacă vremea nu ți se supune, supune-te tu vremii.
 102. Vinele nu opresc sângele care e menit să curgă.
 103. Hrănește o cioară ca să-ți scoată ochii.
 104. Cel ce jelește nenorocirile altora își va pierde repede lumina ochilor.
 105. Săgeata slobozită nu se mai întoarce.
 106. Găina vecinului pare vecinului o găscă.
 107. Pentru satul ce se vede nu ne trebuie călăuză.
 108. Porcii mănâncă cele mai frumoase roade.
 109. Câinele din grădină nici el nu mănâncă și nici pe alții nu-i lasă să mănânce.
 110. După înfrângere, mulți sfetnici.
 111. Nu tăiem capul calului care s-a poticnit o dată.
 112. Și decât cămila e mai mare elefantul.
 113. Nu naufragiază cel sortit să fie tras în țepă.
 114. Nu seamănă mei cei ce se tem de vrăbii.
 115. Visul înfricoșător nu-l atacă pe mișel.
 116. Chiar și o piatră mică rănește capul.
 117. Astfel de vopsitor este pizma, încât de multe ori când lucrurile pizmuite au dispărut¹⁰ ori persoanele de la fericirea lor dintâi au căzut în nenorocire, nu păstrează mai puțin înrădăcinat în prea mârșave suflete veninul urii.

¹⁰ În grecește, *έξίτηλος*, decolorat.

118. De multe ori, stăruința îndărătnică, supărătoare, apăsătoare este ocrotitoarea izbânzii.

119. Cu crutare servește-te de tine, restrângându-te, concentrându-te, împăștiindu-te cât mai puțin.

120. Universul poartă în sine cele mai strălucitoare semne¹¹, unele dintru început puternic săpate de ziditor și vestind cu glasul cel mai răsunător puterea și înțelepciunea Lui, altele întipărite zilnic de dumnezeiasca pronie care-i cercetează pe toți, de minune învățând slăvirea făcătorului și îngrijitorului pe cei ce vor să fie cu luare aminte și cu grijă să citească această minunată carte.

121. Vorbirea de rău e uneori odrasla deșertăciunii, și nu a răutății.

122. A nu te mira de nimic e semnul mărinimiei.

123. Slăbiciunea firii noastre foarte puțin reușește, prin ea însăși, să stăpânească cele existente; așadar nu numai toate elementele¹² se amestecă spre a ne sluji – pe de o parte metalele nobile unindu-se cu cele inferioare, îndestulează trebuințele omenești și roadele dobândite ca o minune din altoirea plantelor mulțumesc mai mult gustul cel excentric –, ci și în purtări și în relațiile sociale, prietenia neamestecată cu lingușirea devine neplăcută și supărătoare, iar guvernarea fără viclenie, pe care cei mai mulți, desmierdând-o, o numesc înțelepciune adâncă, de cele mai multe ori cade în dispreț; iar ceea ce e mai absurd decât toate, evlavia fierbinte, nefiind împlântată nicidecum de superstiție în fața vulgului cel întunecat de neștiință și ignoranță, adeseori e prigonită ca nelegiuire.

124. Este o neîngrijire¹³ a trupului și o neîngrijire a duhului, dar a doua e mai păgubitoare, fiindcă este a părții mai bune, căci de obicei sufletul se strică mai des decât corpul și cade în nepăsare¹⁴.

125. De multe feluri este lăcomia; căci oamenii cuminți, înșelându-se cu speranțe goale, își pierd averea, iar alții, îngrijind foarte puțin de câștigul viitor, năzuiesc la folosul de față.

126. Nu numai în momentele importante ale vieții noastre, fie ele fericite sau nefericite, ne place să ne veselim sau să suferim; ci mai mult încă ne dispun sufletul spre bucurie sau mâhnire cele ce ne întâmpină zi de zi, îmbulzindu-ne, deși ele în sine sunt de puțină însemnătate.

127. După suiş, urmează coborâșul.

128. Cel ce intră în baie e scaldat în sudoare.

129. Teme-te de mânia celui blând.

130. Josnice și de rând trebuie socotite nu numai sufletele deșarte de virtuți, ci și cele lipsite de patimile necesare pentru activitate.

131. De la cei nerușinați învață rușinea.

132. Totul ține de pronie.

¹¹ În grecește, *χαρακτήρ*, cuvânt polisemantic, semn, caracter.

¹² În fizică, *στοιχεῖα* sunt elementele din care este alcătuită materia.

¹³ În grecește, *ἀκηδία*, termen cu o bogată tradiție patristică.

¹⁴ În grecește, tot *ἀκηδία*.

133. Pe căi strâmbe e suișul celor ticăloși la putere.
 134. Pronia dumnezeiască răstoarnă planul omenesc.
 135. Fiecare se supune sub constrângere.
 136. Din sărutări se nasc mușcăturile.
 137. Dacă nu se mișcă muntele, să se miște eroul.
 138. Lauda fără măsură e întovărășită de pieire.
 139. Supusul privește la purtarea conducătorului ca la un model¹⁵.
 140. Limba poporului e condeiul mâinii dumnezeiești.
 141. Mântuirea¹⁶ stă în dreptate¹⁷.
 142. Pretextele fie oricând de orice fel ar fi! Cei ce n-au nevoie de ele sunt mai fericiți.
 143. De cele pe care le avem ne îngrijim foarte puțin, dar când e vorba de cele ce sunt mai puțin posibile și aproape imposibile sub raport moral, acelea uneori obținute, mulțimea ne învinuiește de puțină inteligență, neținând deloc seama de grija cerută de nevoi.
 144. Pe vremea războiului nu e nimic neașteptat.
 145. Bănuiala și paza, îndeosebi în vreme de război, chiar dacă ajung la cea mai înaltă treaptă, sunt foarte puțin de blamat.
 146. Părerea că cei fără minte, obraznici și haini acționează rațional, a făcut adeseori pe mulți să cadă în cursele lor.
 147. Siguranța precară obișnuiește adeseori să nască primejdii mari.
 148. Viața omenească fiind plină de mii de rele, firea, cuprinsă de milă, ne-a dat ca bun tovarăș de drum deprinderea, ca revărsând uitarea peste necazuri să le facă mai ușoare de suferit.
 149. Pierzătoare sunt în general primejdiile ce se nasc din închipuita siguranță.
 150. Cel ce lovește e lovit, cel ce mușcă e mușcat.
 151. Alături de greutate este ușurința.
 152. Gura poporului e un oracol.
 153. Cel ce se duce la piață cu mâinile goale, se întoarce gol.
 154. Făgăduiala oamenilor liberi e o datorie de neînlăturat.
 155. Cel ce de-a lungul a mulți ani a slăvit focul, odată căzut în el se arde numaidecât.
 156. Deznădejdea ascute limba și face sufletul un mijloc de apărare.
 157. Cel ce are orice îndeletnicire e mai vrednic de cinste decât cel ce n-are nici una.
 158. Cel ce înfăptuiește din porunca altuia, are suficientă scuză pentru cele făcute.
 159. Prin stăruință nepregetată pot fi răsturnați și munții înalți.
 160. Prilejul favorabil e un mare noroc pentru cei prevăzători.

¹⁵ În grecește, *τύπον*, tip, model.

¹⁶ În grecește, *σωτηρία*, mântuire, fie în sens politic, fie religios.

¹⁷ În grecește, *εὐθύτης*, rectitudine.

161. Nu rata momentul oportun.
162. Se poate contraataca în război.
163. E un drum de la inimă la inimă.
164. Pentru biruință este lupta.
165. Rănile făcute de limbă sunt greu de vindecat.
166. Umblând cu ochii închiși ne izbim de poruncile proniei dumnezeiești.
167. Noaptea este îngreunată¹⁸.
168. Cei ce nu-și cruță viața pentru domnitor, săvârșesc slujbă scumpă și sunt cu adevărat liberi.
169. Trandafirul întâi desfată mirosul, apoi împodobește capul.
170. De la bețivi învață cumpătarea.
171. Și cei liberi se robesc prin binefaceri.
172. Toate se supun stăruinței nepregetate.
173. Nu trezi un leu adormit.
174. Cei ce clădesc își vor aduce cu siguranță aminte de piatra cea bună pentru clădire.
175. Cel care este prieten dezinteresat, acela este cu adevărat prieten.
176. Nu deștepta șarpele ce zace.
177. Nu purta șarpe la sân.
178. Ceea ce e rar, să fie socotit ca și când nu ar fi.
179. Cel ce dă multă îmbelșugare dă din prisos, iar cel ce dă puțin din inimă dă.
180. Înfățișarea inspiră respectul.
181. Din cele frumoase răsar, de cele mai multe ori, grațiile.
182. Departe de ochi, departe de inimă.
183. Să nu dea niciodată Dumnezeu ca ochiul drept să fie lipsit de cel stâng.
184. Să nu se găsească în traista mea pâine împărțită de împărat.
185. Omul năzuiește mai mult la cele oprite.
186. Fiecare caută leac pentru propria rană.
187. Nici nu doborî, nici nu te lăsa doborât.
188. Pentru fiecare rană este un leac.
189. Uneori uriașul e înlănțuit de păr.
190. Când pământul e cuprins de secetă, sunt bune și câteva picături de ploaie.
191. Oaspetele ne vine ca un dar de la Dumnezeu.
192. Ești dator oaspetelui ospătarea.
193. Când vâlul subțire al rușinii se ridică de la mijloc, supușii sunt mai puternici decât domnul.
194. Fiecare zi are partea ei de datorii.
195. Fiecare zi aduce fiecăruia hrana trebuitoare.
196. Mântuirea e adeseori odrasla fricii.
197. Cel care cere de la Dumnezeu, nu dă greș niciodată.

¹⁸ În grecește, *ἐγκύμων*, însărcinată.

198. Când ești prigonit de Dumnezeu, caută-ți din nou adăpost la dânsul, căci nu vei găsi un refugiu mai sigur.
199. Cuvântul e despre ziua de față.
200. Economia făcută cu înțelepciune e mare câștig.
201. Chiar în ciuda înțelepciunii, prejudecata obișnuiește a ne însoți ca umbra.
202. Cuvintele suveranilor sunt cuvinte suverane.
203. Nu oricine vorbește făptuiește.
204. Excelente sunt doar acele cugetări care lămuresc pe scurt gândurile și lucrurile¹⁹.
205. Epilogul răbdării e prologul fericirii.
206. Vârful răbdării e culmea mânturii.
207. Vai, cât sânge varsă gura!
208. Prin binefaceri împlânzești dușmanul.
209. Cea mai bună conversație e aceea care nu are nevoie de cuvânt.
210. Lumea e plină de temeri și nădejdi.
211. De la nebun [află] adevărul.
212. Pomii rodnici²⁰ sunt bătuți cu pietre.
213. Vremea de față e vreme de ședere²¹ și tăcere.
214. Vipera doarme sub stâncă.
215. Ai mintea ordonată.
216. Cel care șade lângă foc se încălzește.
217. Fiecare copac are umbră.
218. Munca și odihna să alterneze în case.
219. Dușmanii nu dorm.
220. Păsările care stau în câmpii sunt mai fericite decât cele hrănite în colivii.
221. Nădejdea îi hrănește pe cei loviți de nenorociri.
222. Păzirea tainei e atingerea scopului.
223. Destoinicia și sârguința multe izbâdesc.
224. Nu numai faima rea, ci și culmea gloriei strică deseori multora.
225. Amintește-ți în ce fel de veac trăiești.
226. Învață meșteșugul de a fi fericit.
227. Fii fără pată.
228. Cunoaște-te pe tine însuși, dar cunoaște și pe ceilalți²².
229. Nu înceta de a-ți îndrepta închipuirea.
230. Preferă încordarea în locul destinderii.
231. Cercetează și află slăbiciunea fiecăruia și unde este ușor de învins și de cucerit.
232. Să nu ai nimic vulgar și de rând.

¹⁹ Stil lapidar.

²⁰ În grecește, *καρπόφορος*.

²¹ În grecește, *οίκουρία*, ședere acasă, mai ales despre femei.

²² Delfi.

233. E mai bine a fi drept decât a fi îndreptat.
234. Nu te preocupa de cele neobișnuite și nici nu crede nălucirilor.
235. Trebuie să-i cunoști pe fericiți și pe nenorociți, pentru a îndura orice întorsătură a sorții cum se cuvine.
236. Cunoaște puterea și tăria ta.
237. Ferește-te de excесе.
238. Smerenia lecuiește în general mânia celor mai puternici îndreptată împotriva noastră, dar uneori aceasta înduplecă chiar statornicia și neclintirea sufletului.
239. Tu poți, când ești răpus de mahnire și te duci la vale în toate ale vieții, să te legeni și să te mângâi cu gânduri mai blânde, ba uneori să mergi și până la măgulire; dar trebuie, atunci când împrejurarea o cere, ca numai puțin să-ți dojenești și să-ți trezești sufletul spre îndeplinirea datoriilor, să te rușinezi și să te temi de rațiunea suverană și de conștiință, astfel încât să pășești înaintea lor cu respect, ca în fața unor stăpânitori, și să nu dai cătuși de puțin înapoi în cuvinte și în fapte.
240. Nerestrângerea cheltuielilor noastre până la trebuință ne duce adeseori la risipă, înșelându-ne sub pretextul dărnicii.
241. Cel ce sădește un pom, culege fructe; sădește un om și te va desrădăcina.
242. Cel ce îți povestește ție întâmplările altora, povestește și ale tale altora.
243. Preludiul supărării e furia²³, iar epilogul pocăința.
244. Păzește-te de cel necunoscut ție.
245. Uneori o pagubă mică e de preferat unui câștig mare.
246. Ascultă și învață, îmbrățișează și păstrează tăcerea.
247. Biblioteca sigură este capul²⁴.
248. Nebunul se supără fără temei, sporovăiește fără folos, în toate are curaj, răscolește cele bine orânduite, cere ceea ce nu i se cuvine, nu deosebește pe prieten de dușman.
249. Bogăția multă și multa vorbărie sunt pacostea oamenilor.
250. Cel ospătat se află în puterea celui care l-a ospătat.
251. Nefericitul fără răbdare e lampă fără untdelemn.
252. Un tânăr fără pocăință e o casă fără acoperiș.
253. Nu e mic lucru în viață să nu îngrijești de cele mici.
254. Fii fără prihană.
255. Roagă-te pentru cele ce-ți vor fi de folos.
256. Deprinde-ți sufletul, care urmează pe Dumnezeu, să-și pună în gând ceva mare pentru sine.
257. Vorbele lipsite de noimă sunt o mare ocară.
258. Iubește adevărul.
259. Amorul propriu generic e lăudat, iar cel individual e foarte osândit.

²³ În grecește, *μανία*, nebunie.

²⁴ În grecește, *στήθος*, piept ca sediu al simțirii și gândirii.

260. Necredința în treburile politice e mama siguranței.

261. Nu întâmpinăm îndeobște atâtea rele și neazuri din partea celor care au suferit din pricina noastră din diferite cauze, câte suferim din partea acelorora cărora le-am făcut bine, care, îndemnați de nerecunoștință sau aprinși de pizmă și neputând deloc îndura meritul și superioritatea, fac toate eforturile ca să doboare pe cel mai bun decât ei.

262. Se cuvine să suportăm cusururile celor cu care trăim împreună, pentru ca și ei să suporte calitățile noastre.

263. E propriu oamenilor de seamă să fie împresurați de cusururi peste măsură de mari, ca de spini.

264. Motivele reale și hotărâtoare ale întreprinderilor politice sunt lăuntrice și tănuite în adâncul inimii celor ce dețin puterea. De aceea de cele mai multe ori greșim în judecarea întâmplărilor, fie că învinuim, fie că laudăm pe întreprinzători, pe de o parte, fiindcă începutul și îndeplinirea ne sunt necunoscute, pe de altă parte, fiindcă sfârșitul și rezultatul, bun sau rău hotărăște. E un lucru care arată obrăznicia celor mulți, că, deși sufletul omenesc are multe cute și multe sunt cele ce zac în partea lui cea mai adâncă și înșală simțirea și cunoștința fiecăruia din noi (căci și cel care strălucește prin duhul profetic și cel care se mândrește ca împărat, fierbinte se roagă de Dumnezeu ca să-l curețe de cugetele ascunse), ei ajung la o astfel de îndrăzneală, încât cu multă nesocotință și ușurință se fac judecătorii oricărei întreprinderi.

265. Viciul dă ca tribut virtuții ipocrizia.

266. Întrebuințarea minciunii e ca a otrăvii.

267. Vorbește când tăcerea e primejdioasă.

268. Faptele ce îți aduc ocară dacă le faci, să nu le impui altora prin porunci.

269. Cere de la Dumnezeu tărie ca să faci bine până și dușmanilor.

270. Cuvintele tale să fie pline de evlavie.

271. În orice lucru să ai înaintea ochilor pe Dumnezeu.

272. Nu e destul să vorbești bine, ci trebuie și să faci bine.

273. A trăi nu depinde de noi, dar a trăi cum se cade depinde cu totul de noi.

274. Străduiește-te să fii de folos obștii.

275. Dacă vrei să trăiești bucuros, să nu faci multe, căci prea multă hărnicie strică bucuria.

276. Fă parte fiecărui om.

277. Critică la momentul potrivit, dar cu moderație.

278. Cel ce e înțelept pentru tine, e cu adevărat înțelept.

279. Nerecunoștința celor ce au văzut bine de la tine să nu pună capăt binefacerii tale.

280. Nu spune nimic despre Dumnezeu, din ceea ce nu ai învățat despre Dumnezeu.

281. Cel ce nu face rău nimănui, nu se teme de nimeni.

282. Ce trebuie să faci, fă de bună voie.

283. Inima celui ce se teme de Dumnezeu e păzită de mâna lui Dumnezeu.
284. Înțeleptul chiar și atunci când tace îl slăvește pe Dumnezeu.
285. Deprinde-te să privești totdeauna spre Dumnezeu.
286. Cel ce se cunoaște pe sine e nevrednic²⁵ în ochii săi.
287. Voieste a trece cu vederea.
288. Cel ce se străduiește a se birui pe sine se află în război neîntrerupt.
289. Fără preget năzuiește spre ce e mai desăvârșit.
290. Cu adevărat mare e cel ce are dragoste mare.
291. Cu adevărat mare e cel ce e smerit în ochii săi.
292. Mîntea curată și simplă și sigură nu se împrăștie la multe lucruri.
293. Nu crede orice vorbă, nu urma orice îndemn, ci cumpănește lucrurile cu luare aminte și îndelungă răbdare, cum e plăcut lui Dumnezeu.
294. Fă-ți datoria pe cât e cu putință și îți va veni ajutor de sus.
295. Întovărășește-te rar cu străinii.
296. Fă lucruri edificatoare.
297. Dragoste să ai pentru toți, însă intimitate²⁶ față de cei care trebuie.
298. A sluji sub altul aduce uneori bucurie, căci micșorează grijile.
299. Greșita închipuire despre căile vieții a înșelat pe mulți.
300. Deseori pentru pace renunțăm, în chip lăudabil, la părerea și fapta proprie.
301. Foarte ușor din deșertăciune ne înjosim și ne înrobim.
302. Cunoaște timpul prielnic unei răsădiri folositoare.
303. Cel care se bucură de toate și nu pofteste nimic, în nenorocita-i fericire bolește chiar fiind sănătos.
304. Nu numai toți cei ce par a fi nebuni sunt cu adevărat nebuni, ci și mulți din acei ce nu par a fi.
305. Învață a contrazice la momentul potrivit.
306. Învață a simula neștiința.
307. Deprinde-te a trece cu vederea.
308. Să știi să placi celor mai puternici decât tine.
309. Învață a trăi după cum o cere împrejurarea.
310. Făptuiește ca în fața martorilor.
311. Adu-ți aminte că imaginația are nevoie de frâu.
312. Întreține simpatii cu superiorii.
313. Nimeni nu e bun, dacă e bun numai pentru sine.
314. Ziua de ieri e învățătoarea zilei de mâine.
315. De primejdie nu poți scăpa niciodată fără primejdie.
316. Răbdă în tăcere ceea ce vei răbda chiar vorbind.
317. Lucrul cel mai frumos și de căpetenie pentru om e de a trăi din cât trebuie, iar restul, înavușirea, zidirea de case, biruința, domnia și altele de felul acesta, pe toate să le socotești ca un adaos.

²⁵ În grecește, *εὐτελής*, smerit.

²⁶ În grecește, *οἰκειότης*, prietenie strânsă.

318. Cel ce biruind se biruie pe sine, de două ori izbândește.

319. Nu disprețui nimic.

320. Nu numai față de cel iubit, ci și față de concetățeni, sunt unele farmece prin care, cei ce le întrebuințează cu pricepere, izbutesc să facă toate după voia lor și, vrăjindu-i în mod miraculos, îi fac robii lor atât pe prieten, cât și pe dușman.

321. Nici al tău, nici al altora să nu fii cu totul.

322. Egoismul²⁷ e mare lingușitor²⁸.

323. Pasiunile obișnuiesc să abată nu numai pe cei ce se laudă cu înțelepciunea, dar e lucru de mirare că și unii proști, stăpâniți fiind de ele și ajunși la ananghie, uneori au ajuns să se arate prin faptă ca oameni buni.

324. Modestia arătată de cei fericiți, de cele mai multe ori este nu rodul virtuții, ci al unei sorți favorabile.

325. Nu numai cei cuprinși de mii de răutăți sunt de nimic, ci cu nimic mai prejos trebuie socotiți cei ce nu au nici o virtute bărbătească.

326. Grozavi oratori sunt patimile, căci meșteșugul lor nu e un împrumut din afară, ci, sub comanda firii, ele ies la luptă cu arme de oțel²⁹ și în chip minunat câștigă biruința. De aceea, chiar oamenii de la țară, stăpâniți de vreo patimă, nu se arată mai prejos de nici un orator de tribunal, pe când cei lipsiți de patimi de cele mai multe ori pledează în mod lipsit de viață afacerile lor publice și particulare.

327. Toate celelalte răutăți, care silesc sufletul omenesc la dobândirea unei virtuți contrarii, de multe ori sunt îndepărtate, când rațiunea ajunge la maturitatea tinereței; slăbiciunea însă și indolența firii are atâta putere, încât nu primește nici o vindecare.

328. A nu reveni din ambiție³⁰ asupra celor spuse odată, fie ele și nedrepte, înseamnă slăbiciune a minții, iar a nu înțelege că, de cele mai multe ori, tot ce-i mai bun se află dincolo de cuprinderea noastră, e o boală mare a cugetării noastre.

329. Lauda și mândria pentru firea și meritul nostru sunt, din punct de vedere moral, întotdeauna condamnabile, însă, din punct de vedere politic, dacă sunt făcute cu inteligență, sunt uneori de iertat.

330. Întocmai precum cei turbați atacă pe cei aflați din fața lor, strecurând într-înșii un fel de venin, așa și pizmuitorii, adeseori sub înrâurirea patimii aprinse la vederea celor dinaintea lor, urăsc și batjocoresc și defaimă, ba chiar doboară la pământ pe cei pizmuți. Și de aceea, toți cei care, mai ales în viața politică, își dau seama că nu mai poate fi suferită capacitatea sau soarta lor, se retrag cu ochii plini de ură și, luându-și rămas bun de la curțile amenințate cu pieirea, își trăiesc viața într-un adăpost undeva la țară, departe de Zeus și de trăsnet, dar uneori cu săgețile pizmei, asemenea săgeții lui Abaris, atacă și răpun cu o lovitură de moarte pe cei sălășluiți departe de dânșii, căci la o atât de mare răutate ajunge uneori omul.

²⁷ În grecește, *φιλαυτία*, iubire de sine, egoism.

²⁸ În grecește, *κόλας*, lingușitor. Vezi La Rochefoucauld V: 2, L'amour-propre est le plus grand de tous les flatteurs.

²⁹ În grecește, *ἀρραγής*, care nu poate fi rupt.

³⁰ În grecește, *φιλαυτία*.

331. Cel nerecunoscător nu pricinuieste rele mici binefăcătorului său, dar și acesta să fie socotit un rău foarte mare, și anume micșorarea și slăbirea râvnei de a face bine.

332. Precum bolile neîngrijite obișnuiesc să ajungă, în decursul timpului, de netămăduit, așa se întâmplă și că vrajbele neîmblânzite aduc, de obicei, foarte repede pieirea.

333. Pedepsim adeseori cu pedeapsa ce se cuvine numai celor nerecunoscători pe cei care poate vor fi fost recunoscători, lipsindu-i de orice binefacere de teama unei închipuite nerecunoștințe.

334. Prietenul ce refuză să fie lămurit, dă bănuiala de perfidie.

335. Cei ce doresc să izbândească deplin în întreprinderile lor nu trebuie în niciun chip să uite să servească și să cerceteze pe fiecare în parte.

336. Nestatornicia norocului, pe câtă mahnire aduce fericitorilor, pe atâta bucurie împărtășește³¹ în schimb celor nenorociți, ridicându-le spiritul abătut prin nădejdea neașteptată de schimbare a lucrurilor spre mai bine.

337. Calitățile care cu multă pricepere apar, când trebuie, pe scena vieții, uimesc mai tare pe privitori decât virtuțile care zac în ascuns și care sunt într-adevăr sigure și nepieritoare.

338. E mai ușor a suferi bărbătește nenorocirile de față decât a le prevedea pe cele viitoare.

339. Ușurința și prostia celor ce peste măsură se mândresc pentru binefacerile lor, e pricina că mulți, slujindu-se de ingratitude ca de o scară, rup adeseori roadele proaspete ale bunătaților și stârnesc o furtună de răs asupra nătângiei celor ce vânează, cu ceea ce au, niște laude trecătoare.

340. Dragostea și pizma judecă de obicei faptele altora.

341. Și nenorocirile aduc ceva bun.

342. Întrucât supărarea folosește foarte puțin, e mai bine să preferăm liniștea sufletească, izvor de nenumărate bunuri.

343. Considerația bună din partea mai multora răscumpără ocările câtorva.

344. Dobândește-ți adăpost și ajutoare pentru viață.

345. Precum doctorii se cade să cunoască cele mai bune și folositoare mijloace de vindecare și întremare a bolnavului, așa și cărmuitorii se cuvine să aibă la îndemână tot ce poate folosi mai mult în viață; aceștia ajungându-și mai cu curând scopul prin mărimea faptei lor uimesc pe concetățeni.

346. Cei bătuți de nenorociri, de nimic nu au mai multă trebuință decât de viață; căci dacă viața lor, cu ajutorul lui Dumnezeu, se prelungește, are un sfârșit și nenorocirea lor.

347. Întocmai precum noaptea și ziua, prin perindarea lor, fac suferințele mai ușoare și odihna mai plăcută, iar anotimpurile anului își reinnoiesc farmecele și plăcerile, așa și clipele de fericire venite după necazuri se arată cu mult mai plăcute celor ce îndură nenumărate rele.

³¹ În grecește, ἀποστάζω, a lăsa să cadă strop cu strop, a picura.

348. Unii își ating ținta laudând cu vorba, iar alții strângând din dinți.
349. Cel ce-i deștept și poate să se strecoare, scapă mai ușor de primejdiile ce-l amenință.
350. Întreprinderile sunt definite de rezultate.
351. Când cel ce n-a încercat încă propria sa putere mărturisește despre sine că nu e în stare să ajute un prieten aflat în necazuri, ce-i vorba lui altceva decât temeul îndestulător împotriva jurământului său fără ocol că are prietenie pentru tine.
352. Dacă într-adevăr ingraturul ar fi fost mai puternic decât cel mărinimos și nobil, nimeni nu ar fi putut triumfa de două ori asupra nerecunoștinței.
353. Cei ce se căiesc de păcatele săvârșite, nu numai se leapădă adeseori de purtarea lor de mai înainte, ci și îndepartează primejdiile iminente printr-o pocăință superficială.
354. Pretextul virtuții nu mai puțin decât răutatea, slujește năzuințele oamenilor.
355. Multele tulburări și necazuri ale oamenilor sunt în grija proniei dumnezeiești.
356. Dragostea de sine și trândăvia nasc multe pretexte, iar uneori ele ajung până la o astfel de grosolanie, încât chiar printr-o prefăcută însușire a defectelor ce nu le au, răscumpără adeseori ocara ce li se face.
357. Prietenia statornică e averea cea mai roditoare, mai mănoasă, mai scumpă.
358. Ceea ce faci, nu fă alene și cu nepăsare.
359. Cel mai de seamă lucru pentru un om în viața prezentă e negreșit a trăi.
360. Deprinde-te să te vorbești cu bunăvoință și cu inferiorii tăi.
361. Nădărduește la mai bine.
362. Puterea minții ascultă de obicei de pornirile inimii³².
363. A lăsa o corabie valurilor și pânzele vânturilor e uneori semnul unui cârmaci bun.
364. Cel ce mereu are întinsă cursa, cu siguranță prinde vânatul.
365. În liniștea sufletului stă fericirea oamenilor și de aceea toți caută să aibă parte de liniște și veselie. Unii amestecă multe cuvinte, iar alții, mergând pe calea cea mai scurtă, aproape cu ochii închiși, se supun poruncilor proniei. Și cei răzimați pe cuvinte bine combinate, și cei urmând cu ascultarea lor neprefăcută, ajung deopotrivă la treapta unei nepăsări neturburate, puțin păsându-le de ceea ce s-ar putea întâmpla în viață. Din o asemenea nepăsare se naște liniștea și veselia sufletului.
366. Laudele provenite din faptele ce ies la lumină sunt mai adevărate și mai sigure decât acele care se fac, ca de obicei, cu cuvinte calificative.
367. Virtuțile moderate adeseori înșală de bună voie și abat ochii pizmași, căci omul vede și se miră de exagerări; deci nu dă nume de erou numai celui ajuns la treapta cea mai înaltă a virtuții, ci și celui ce a trecut de hotarele oricărei răutăți.

³² În grecește, *κίνησσι, κίνησις*, mișcare.

368. Când dușmanii sau prietenii ne înșală, grozav ne revoltăm, însă când noi înșine ne înșelăm, nu ne supărăm nicidecum.

369. Blândețea, afabilitatea, iertarea nu numai câștigă și păstrează simpatiile, dar chiar și ura o vindecă cu ușurință.

370. Cel ce socotește că înșală pe alții, se înșală de-a dreptul pe sine³³.

371. Nu numai slăbiciunile chipului, ci și slăbiciunile minții se fac, pe măsură ce îmbătrânim, mai nesuferite.

372. Pe lângă celelalte lucruri și acesta e propriu împăraților: ei vor ca nu pe jumătate, ci pe de-a întregul să fie ai lor cei care îi servesc. Dar ce zic eu pe jumătate? Ei nu îngăduie ca nici cea mai mică parte dintr-înșii să fie a femeii, a copiilor, a prietenilor, a lor, ci trebuie ca cel de lângă ei, dacă vrea să-și câștige un nume bun, să se lepede nu numai de lume și de trup, ci și de însuși sufletul lor. Mergă dar, cine voiește și slujească pe împărați cu aceste condiții.

373. Când se iscă răscoala și dă naștere la învrăjbiri, prietenia nu e mai puțin rea decât dușmănia.

374. A te întrece în binefaceri e dovadă de caracter nobil.

375. Pentru oricine e un folos peste măsură de mare întrebuițarea la vreme a cântecelor, care obișnuiesc să farnece poporul.

376. A nu ajunge să regreți e măsura nu numai a unei firi cuvioase, dar și a blândeței.

377. Nădejtile celor trei sunt visurile celor trei și înșală adeseori pe cei ce nu au curajul trebuincios; pentru cei ce luptă cu suferințele e mai de folos a avea nădejde bună decât a se cufunda în deznădejde socotind cu de-amănuntul relele; nu numai prin cugetări mai blânde se poate ajunge la liman, ci și prin nădejdi; ca printr-un somn nespus de plăcut să alunece pe nesimțite spre sfârșitul vieții e mult mai ușor decât, fiind ca și zdrobit de cruzimea gândurilor și aproape mort de teamă, să se expună la cele din urmă primejdii.

378. Oricine ar fi omul căruia îi placi, tu poartă-te astfel încât să placi celui ce place; căci poți câștiga pe toți prin asemănarea dispoziției.

379. De multe ori când lenea sau sfiala ne oprește să făptuim lucruri mărețe, prudența, cu istețime atribuindu-și totul, ascunde slăbiciunea noastră.

380. Nu fii nepriceput la vânătoarea oamenilor.

381. Cel ce fuge de o cauză inerentă și ca înnăscută unui lucru, însă nu se apucă să facă nimic, rămânând nefolositor și fără nume în teatrul obștesc, de bună seamă va petrece o viață slăvită.

382. Sunt mulți cei care par foarte destoinici pentru anumite demnități care nu li se încredințează, dar care cum ajung la cârmă, desmint părerea bună ce-și fac oamenii despre dânșii.

383. Uneori dând bani la vremea convenită cumpărăm nădejdi.

384. Nimeni nu-i întotdeauna înțelept.

³³ Vezi Marcus Aurelius, Cartea a IX-a, 4; *Ὁ ἀμαρτάνων ἑαυτῷ ἀμαρτάνει· ὁ ἀδικῶν ἑαυτὸν ἀδικεῖ κακὸν ἑαυτὸν ποιῶν.*

385. Plugarii care dau de nenorociri la seceriş, seamăna mai cu curaj.

386. Au o călătorie bună aceia care îndrăznesc să meargă pe mare după naufragiu.

387. După neizbândă trebuie să încerci norocul.

388. Nimeni nu-i cu totul desăvârşit, nici fără vină, nici fără prihană în viaţă; cel ce întreprinde aşadar orice lucru, cu toate aceste păcate, trebuie să meargă înainte răscumpărând orice vină cu succesele dobândite.

389. Atracţia fiecăruia pentru avere se învederează după pierderea averii.

390. Nu numai bunăvoienţele nasc binefaceri, ci adeseori ele sunt roadele unei deosebite binefaceri; şi când cineva din întâmplare a făcut bine unuia cu care până atunci nu-l lega nicio prietenie, de atunci încolo iubeşte pe cel căruia i-a făcut bine şi îngrijeşte şi caută cu drag de dânsul ca şi când ar fi al său. Şi de aceea, cei care umblă să câştige dragostea stăpânitorilor se cuvine să-i trezească cu dibăcie la binefaceri, pentru ca pe viitor să se bucure în chip statornic de dragostea lor.

391. A păstra neatins sufletul, când e cineva bogat şi glorios, şi a nu ţine nici la avere, nici la glorie, e cu adevărat smerenie.

392. M-aş înveseli sau m-aş mâhni?

393. Pentru cei care, după pierderea averilor, găsesc destulă mărinime într-înşii şi inspiraţi de simţăminte cu adevărat de filosofi se bucură din belşug de liniştea sufletului, cuvintele mângâietoare ce întâmpină sunt anoste şi supărătoare; tot astfel îngreşează pe cei cu adevărat sănătoşi amintirea doctorilor.

394. O blândeţe de o clipă risipeşte adeseori un rău îndelungat.

395. Pasagerii şi marinarii pot să se îmbete şi să cânte şi să doarmă sforăind când corabia e favorizată de vânt, şi să plângă dacă e bătută de valuri; sufletul cârmaciului însă, când plutirea e uşoară, e cuprinsă de valurile grijii de ceea ce are să vină, iar când vine furtuna, e plin de curaj şi mândrie.

396. Calea prin pilde nu e doar mai scurtă, ci şi mai puternică, căci pildele au atâta putere chiar asupra firii însăşi, încât aceasta, luându-se uneori după aparenţele unor tipuri din apropiere şi abătându-se de la calea dreaptă, atacă mii de monştri printre vieţuitoare şi plante; şi omul se îndeamnă uneori la imitarea virtuţii aproapelui, ba de multe ori se leapădă de răutăţile încuibate într-însul de stricăciunile ce fără ruşine stăpânesc pe cei ce vin în atingere cu alţii, şi imitaţia lor merge până la laudă.

397. O mână dumnezeiască întăreşte slăbiciunea blândeţii.

398. Cei ce nu se adâncesc în cunoaşterea esenţei virtuţilor numesc blândeţea starea sufletească cea cu totul lipsită de mânie, dar cei ce dau dreapta ei definiţie, cinstesc cu numele blândeţii mânia venită numai când trebuie.

399. Podoaba evlaviei e blândeţea.

400. O mică precauţie previne o pagubă mare.

401. Cei înţelepţi trebuie să aibă cămaşa cinstei ceva mai groasă, ca nu cumva să fie ruptă la atacul oricărei creaturi de nimic.

402. În orice om e o scânteie de virtute.

403. Biruința cu adevărat vitează și sigură nu renunță la răzbunare mai puțin decât înfrângerea.

404. A călca pe leșul dușmanului, chiar și după triumf, întrece orice cruzime.

405. Răzbunarea e un neg pe fața prea frumoasă a biruinței.

406. Excesul biruitorului, după victorie, e necuviința biruitorului.

407. Biruința îndoită e coroană adevărată pentru biruitor.

408. Pedepsa, când lucrurile sunt în siguranță, e răzbunare de-a dreptul revoltătoare.

409. Iertarea dată celor biruiți e ca și o dijmă ce se dă lui Dumnezeu, dătătorul biruinței.

410. Cel ce după biruință amână iertarea, e vădit un hoț de cele sfinte, care fură dijma ce se cuvine stăpânului și dătătorului biruinței.

411. Cel ce e biruit de biruință nu biruiește decât pe jumătate.

412. Cruță-i pe prietenii tăi.

413. E o gândire curat negustorească și vulgară aceea care are drept țel numai interesul propriu și vrea să câștige de la toate, lipsită de demnitate, lipsită de mărinimie și în chip josnic răstoarnă și coboară la starea de rând pe cei ce au parte de ea.

414. Firea slujește de multe ori norocului, căci, pe cel ce norocul vrea să-l doboare, firea însăși, făcând oarecum pe placul lui, îl lovește cu mii de pedepse. Cineva, printr-o minune a norocului, cade în disgrația împăratului: firea îi usucă ogoarele prin secetă, neghina îi strică bucatele, foamea îi bântuie turmele, moarte îi răpește copiii. Dar și norocul, la rândul său, de multe ori ține hangul firii, căci oricare are fi darurile cu care firea își împodobește eroii, aceștia, fără ajutorul norocului, nu pot să facă nimic vrednic de mirare pe scena vieții.

415. Vai de acela pe care soarta și firea întovărășite îl prigonesc.

416. Nu numai întru cele sfinte mărturisirea greșelilor aduce iertare, ci și în ale cârmuirii, când nu-i nicio altă reparare a greșelilor, mărturisirea păcatului nu numai scapă de mii de primejdii pe cei ce-și caută într-însa ca un fel de adăpost, ci chiar și cele care par a fi ireparabile îndată își găsesc ispășirea lor din partea stăpânitorului.

417. Oamenii înțelepți se folosesc chiar și de cele rele; deci mulți au întrebuințat boala la nevoie, nu numai recăpătându-și conștiința prin suferință, dar și când au recăpătat sănătatea s-au îngrijit mai tare de păstrarea ei. Mulți însă, chiar sănătoși fiind, sub cuvânt numai că-și caută de boală, uneori trag mari foloase în ale cârmuirii; deci pretextul bolii e de cel mai mare preț pentru cei mai cuminiți.

418. Întruparea lucrurilor bune date de noroc e o slujnică frumoasă pentru cel înțelept, însă o stăpână foarte cumplită pentru cei nebuni.

419. Acei ce trăiesc la curți domnești și nu au calitățile cerute la curte, sunt batjocoriți ca niște maimuțe.

420. Pe împărații de pe pământ i-am putea asemăna, nu fără dreptate, cu stelele cele mai mari, căci înrâuririle lor nu învie și nimicesc numai pe oameni, ci și neamuri întregi.

421. Precum soarta, triumfând asupra firii și virtuții, îmbracă de multe ori cu nespūsă bogăție și glorie pe cei ce sufletește și trupește sunt răi, tot astfel, în chip opus, virtutea și firea împodobesc uneori cu frumusețe, cu sănătate, cu tărie și cu cele mai scumpe daruri pe cei ce soarta cea oarbă i-a lăsat de izbeliște pe undeva la capătul drumului.

422. Faima, în chipul râului, ridicând pe cele ușoare, le cufundă pe cele solide.

423. Norodul de rând are laudă pentru calități ordinare, arată admirație pentru cele mediocre, dar nu are nicio pricepere pentru cele mai înalte.

424. Deprinderea e un tiran care luptă cu firea, dar uneori, de la o cauză mică, e înlăturată.

425. Nu fără potrivire a zis cineva că soarta este asemenea cercului de lapte, căci e ca un fel de legătură a unor virtuți, care nici nu se văd, nici nu au parte de nume.

426. Nebunia unuia e adeseori mama fericirii altuia.

427. A prețui mai mult bunurile vieții decât însăși viața e o dovadă clară de nebunie.

428. Precum asemănarea omului cu maimuța e un adaos de slutenie, așa e mai de răs și superstiția înfrumusețată cu evlavie.

429. Afectarea și nefirescul atât în viața socială cât și în cea religioasă atrage scârba celor sănătoși la minte.

430. Stăpânitorii care și-au împlinit datoria, fără să-și cruțe vreo osteneală pentru păzirea și îmbunătățirea cârmuirii, sunt foarte puțin de învinuit, când lucrurile nu merg spre bine: „căci nu e destul numai ca cineva să facă tot ce trebuie, ci și cel bolnav și cei ce se află de față și toate cele de afară”. Aceasta însă nu atârână, de cele mai multe ori, nici de puterea doctorilor, nici de cea a domnitorilor.

431. Reformează-te și reinnoiește-te pe tine însuși, dacă se poate, zi de zi.

432. Ia seama ca niciodată să nu fii neatent.

433. Ai curaj bărbătesc.

434. Nu fii mercantil în gândire.

435. Neînfrânarea în cârmuire, condusă de prepusuri, e de-a dreptul nebunie.

436. Mânia și lașitatea sunt foarte urâcioase mame de gânduri violente.

437. Silnicia în cârmuire e odrasla mâniei și a lașității.

438. Doctoriile puternice și care nu sunt date la nevoie dau naștere unor noi rele.

439. Nevoia obișnuiește să fie sfătuitoarea și lucrătoarea unor fapte silnice.

440. Cele mai multe primejdii nu îi biruie pe cei viteji, ci îi înșală, surprinzându-i numai cu zvonul și cu închipuirea.

441. O anumită schimbare făcută când trebuie în pregătirea și chiar felul unui lucru duce la atingerea celor urmărite; dar trecerea de la o stare la alta cu totul deosebită e plină de mândrie și aduce neizbândă.

442. Trebuie considerate pe rând pregătirea și întreprinderea.

443. Neînfrânarea în pregătiri trage în jos, adeseori pierzând astfel prostește prilejurile bune.

444. Micile greșeli nu sunt numai folositoare, ci uneori și trebuincioase celor ce cârmuiesc, căci tot ce este extrem în bine e pretutindeni primejdios.

445. Dintre cei ce slujesc pe împărați unii se supără și se necăjesc, chinându-se uneori cu vorba ori cu tăcerea ori cu ținuta, iar alții cu mintea sănătoasă, imitând pe doctorii încercați, chiar prin greșeli făcute uneori cu dinadinsul, ispășesc pentru înalta lor poziție, împăcând oarecum în acest chip ursita cea pizmuitoare.

446. Ia lucrurile mai cu ghiotura, căci așa izbânzile îți vor fi mai ieftine, iar pierderile mai puțin păgubitoare. Tratarea lor amănunțită și grija prea mare sunt primejdioase în viață.

447. Păstrează și nu folosi decât la nevoie puterea de abatere și repingere; căci ea nu e de mai puțin folos decât puterea de atracție.

448. Se cade cu oamenii să te porți omenește, căci de cuvintele și de faptele care prea cercetează cu de-amănuntul și cu exactitate lucrurile, oamenii fie uimiți, fie cuprinși de teamă, fug ca de niște draci sau îngeri.

449. Când cineva dintru început se ascunde și se codește și nici nu-și încearcă puterea cu dinadins să ceară ajutoare și servicii pentru prietenii care suferă, ce înseamnă altceva decât că se leapădă față de prietenie?

450. Mai întâi om, apoi zidar, ori plugar, ori prefect, ori rege.

451. Ochii trupului văd întâi întâmplările, iar ochii³⁴ minții, trecând peste suprafață, pătrund în firea lucrurilor.

452. Unii oameni răi, disprețuiți pentru micimea lor, scapă de pedepsele pe care legile neînduplecate le cer până la obol de la oamenii distinși.

453. Mândria e primejdioasă pentru norocul ce se sprijină pe părerea altora ca pe niște temelii putrede.

454. Atât de mult se îngreșează omul de starea de față a lucrurilor și tânjește după schimbări, încât, atunci când nu poate schimba lucrurile, schimbă cu dibăcie numele lor.

455. Norocul dă degeaba celor zăbavnici tot ce obișnuiește a vinde celor grăbiți.

456. Chiar după trecerea și contracararea primejdiilor, obișnuiesc să rămână o vreme urmele lor, care trebuie urmărite de către cei înțelepți; căci ele, ca și rămășițele bolilor, obișnuiesc a se întoarce din nou.

457. Oamenii înțelepți, când lucrurile sunt tulburi și stau ca între două prăpăstii și sunt pline de primejdie sau ca pe tăișul briciului, cu o privire chibzuită și statornică pândesc prilejul potrivit al întreprinderii, iar dacă ele se clatină când într-o parte când într-alta, fără preget fac tot ce li se impune și le este de folos.

458. Cei ce umblă după un lucru cu pas agale, abia apucă umbrele acestuia.

459. Începuturile întreprinderilor trebuie încredințate lui Argus, iar sfârșitul lor trebuie săvârșit de Briareu.

460. Începuturile lucrurilor mari au nevoie de ochi mulți, iar facerea și ducerea lor la capăt cu izbândă e rodul multor mâini.

³⁴ În grecește, *ὄμμα*, cuvânt poetic pentru *ὄφθαλμός*, ochi.

461. Timpul e mare inovator.

462. Ceea ce e spontan și improvizat e mai frumos uneori decât lucrurile care sunt anume împodobite ca să servească drept pildă.

463. A tulbura buna orânduială e foarte primejdios; odată ce lucrurile, împinse ca de un curent neîntrerupt, merg tot spre mai rău, dacă e nevoie de revoluție, uneori nimeni să nu caute prin judecată serioasă și prudentă a îndrepta cele ce curg la vale; zi de zi înaintând, unde se va opri răul?

464. Atrag asupra lor multă bațjocoră cei care, în conduita lor de viață, ca niște sclavi, robesc unui obicei învechit în vremea de față.

465. Nici cu cele mai vechi monede nu am putea cumpăra cele ce ne trebuie pentru viață, nici cu obiceiurile ce se duc nu vom plăcea concetățenilor noștri.

466. Prezentul râde de cei ce se agață cu încăpățănare de ceea ce a trecut.

467. Când legile dorm, violența încalcă uneori apărarea unei părți.

468. Domnitorul îmblânzit prin lingușire, poate fi uneori îndreptat spre virtute.

469. Se poate povățui, în egală măsură, și pe calea lingușirii spre îndeplinirea datoriilor un domnitor, care își închipuie că sfatul neprefăcut ar fi micșorător demnității lui.

470. Urâciunea lingușirii pornește de la comedie; pricinuind pagube mari celor de care se apropie, ea umple viața cu tragedii.

471. Lingușirea ce vine de la alții îi afectează puțin pe cei ce nu se lingușesc pe sine.

472. Orice om e cel mai iscusit lingușitor al său.

473. În cursul vremii de azi cel dibaci în lingușire și îmbelșugat în cugetările nouă ale unei măguliri rafinate e ridicat în slavă și cinstit printr-o lingușire reciprocă, ca și când ar fi atins culmea oratoriei și sublimul vorbirii.

474. Înțelepciunea e pentru oameni cel mai mare dar din partea lui Dumnezeu.

475. Fiecare devine fericit pe măsura înțelepciunii sale.

476. Nu este minte, dacă nu îndeamnă la ceea ce trebuie.

477. În relațiile politice, împreună cu cuvenita economie, a ști să întrebuințezi laolaltă seriozitatea și gluma³⁵ are cea mai mare putere pentru atingerea scopurilor urmărite.

478. A trăi o viață măcinată³⁶ e condamnat; dar a rosti cuvinte măcinate nu numai că nu e de criticat, ci și aducător de glorie, de multe ori chiar de mântuire.

479. Omul fără înțelepciune e cal lipsit de frâu.

480. Ocările unei pretinse cumiții adeseori le pun pe socoteala celei mai depline înțelepciuni aceia care sunt orbi în judecare dreaptă a lucrurilor.

481. Evlavia e temelie înțelepciunii.

482. Înțelepciunea lipsită de evlavie e umbra neputincioasă a înțelepciunii.

³⁵ În grecește, *παιδιή*, joc copilăresc.

³⁶ În grecește, *βίος ἀηλεμένος ἀηλεσμένον* – viața civilizată în care se folosește grâu măcinat, și nu fructe crude.

483. Plăcerea cu adevărat autentică³⁷ e aceea ce nu naște niciodată sațul.
484. Cel ce se învârtește în preajma centrului universului e cel mai bun om și cetățean.
485. Chibzuit e acela care cumpănește și lucrurile secundare.
486. Credința e lucrul cel mai de căpetenie pentru îndeplinirea cu izbândă a oricărei lucrări; aceia, dar care din lipsă de credință, nu știu când e nevoie să se prefacă și cu mii de podoabe să-și ademenească pe semenii lor, nu izbutesc de cele mai multe ori să ducă la bun capăt întreprinderile lor.
487. O ipocrizie reciprocă e dreapta pedeapsă a ipocriziei; căci cui pe cui se scoate.
488. Țelul potrivit în viață e cornul Amlteei, căci aduce cu sine toată virtutea.
489. Înțelepciunea e frâul răutății, centrul virtuții, un Argus pentru cele văzute, un Linceu pentru cele nevăzute; vindecă relele de față, îngrijește de cele viitoare, acoperă orice urâciune, îmbracă lumea cu ce-i frumos.
490. Oglinda minții tulburată de simțământul dreptății nu redă adevăratele imagini ale lucrurilor, ci înșeală pe cei trufași cu nălucirile spontane ale unei fantezii primejdioase.
491. Uneori prin urbanitatea vorbelor înmuindu-se tonul unei convorbiri care tinde la realizarea unui lucru oarecare, mai curând câștigă sufletul celui ce ascultă, furându-i oarecum învoirea dorită pentru scopul urmărit.
492. Puțini pot să împace cu iscusință în modul lor de viață seriozitatea și gluma, așa încât, amestecându-le una cu alta, să le întrebuițeze la nevoie cu succes.
493. Uneori cu hazul ca și pe un vehicul usturimea adevărului mai lesne pătrunde în sufletele ascultătorilor.
494. Grimasele și mișcările cumpătate ale feței, care constituie în retorică mult lăudata acțiune, sunt ca și sarea și tot ce dă gust desfătător, atât elocinței, cât și chiar felului de a se purta al omului.
495. A nesocoti eticheta consacrată în politică e tot așa ca și când te-ai adresa concetățenilor într-un grai străin și injurios.
496. Cei ce simulează la nevoie sunt înțelepți în prescurtare.
497. Subterfugiul oportun e înțelepciune prescurtată.
498. Sufletul dezvelit e tot atât de vrednic de râs precum trupul gol.
499. Un adăpost sigur al vieții e simularea nevătămătoare care nu tinde cu totul să înșele.
500. Ipocrizia e coiful gândului.
501. Cei care nu izbutesc să dea dovezi de extraordinare aptitudini politice, conștienți de slăbiciunea lor, folosesc în exces prefăcătoria, refugiindu-se la dânsa ca într-un adăpost.
502. Cel ce îmbrățișează îndeobște tăcerea n-are idee bună despre sine.
503. Tăcerea la vreme e vârful înțelepciunii, iar tăcerea neîncetată e vâlul omului cu minte puțină.

³⁷ În grecește, *ἀκρίματος*, pur, neamestecat.

504. Precum apa stătută se face vătămătoare, așa și gândurile care nu sunt exprimate și nu se canalizează prin mijlocul vorbirii, răspândind mirosuri pestilențiale, devin un imens focar de rele.

505. Prin tăcerea ce se face împrejur pe rând ca și printr-un somn foarte plăcut și printr-un leac alinător, înțelepciunea, reînnoindu-se, cu mai multă vigoare tratează lucrurile.

506. Tăcerea la timpul potrivit e semnul unei înțelepciuni sigure.

507. Cel înțelept e mulțumit întotdeauna de aceleași persoane, vorbe și lucruri [ca și ceilalți], iar aceasta e dovada înțelepciunii, că uneori se coboară și are de-a face, fie chiar la suprafață, cu lucruri care atrag și farmecă pe semenii săi.

508. Cel ce conduce mulțimea se conduce pe sine.

509. Precum ductilitatea e o însușire inerentă aurului, așa și maleabilitatea și docilitatea la nevoie e cu adevărat caracterul ales al unei naturi de aur.

510. Nu aștepta nimic mare de la cel care nu se gândește de îndată la cele trebuitoare.

511. Cel ce chiar pe nepregătite arată pricepere adâncă, acela cugetă cu adevărat puternic.

512. Cei ce nu-și fixează în viață o țintă statornică, ci se conformează cu cerințele oricărei aptitudini, sunt asemenea sculptorilor, care sculptează deosebit capul, mâna, piciorul, și nu dau mai departe decât anumite părți slute; iar cei ce și-au ales o concepție înaltă a vieții și bărbătește pășesc spre ținta lor, imitând fără ocol firea, dintr-o singură pornire se formează pe sine pentru a fi buni întru toate, nelăsând nimic fără îngrijire.

513. Pornirea ce are stăpânitorul spre bănuială e foarte supărătoare pentru cei dimprejurul lui, dar e mai supărătoare încrederea lui în oricine; căci, dacă chibzuința conduce bănuielile, înfrânează zborul acestora, și integritatea caracterului celor ce-l slujesc în cele din urmă înlătură orice teme de bănuială. Dar ce leac vom găsi noi pentru cel ce crede oricui și care nu e bolnav numai de urechi, ci mai suferă și de boala incurabilă a minții?

514. Chiar dacă Dumnezeu, care îngrijește de toate, poartă grija fiecăruia, făcând ca soarele să răsară pentru cei dreți și nedreți, iar prin îngrijirea în parte, cu dragoste fără margini de oameni, cârmuiește binele fiecăruia, e îngăduit, ba chiar se impune fiecărui om să îngrijească de sine, să caute tot ce asigură paza și folosul sufletului și trupului.

515. Pronia dumnezeiască are grijă de tine și de toate, dar și tu să ai grija ta.

516. Dreptatea și înțelepciunea, înduplecând blândețea să lucreze pentru binele obștesc, pedepsesc fără milă la nevoie răutatea ajunsă ori bănuită.

517. Cu prisosul unei blândeți mărinimoase, tu cruță chiar pe dușmani, dar, mai degrabă, cruță-te pe tine însuși.

518. Unii într-atât își fac o podoabă din o blândețe prostească, încât cruțând pe dușmani, nu se cruță pe sine.

519. Cel tănuit³⁸ trebuie negreșit să se alipească de părtașii tainelor sale, dar totuși, măsura de siguranță ar fi mai mare, dacă acei care stau mai aproape de domnitori și au relații mai strânse cu dânșii nu s-ar face câtuși de puțin ascultătorii lor în tot ce e legat de primejdie; căci ei nu sunt în primejdie numai când destăinuiesc secretele lor, ci uneori, când cad în dizgrație, bănuiala și numai teamă de a nu divulga aceste secrete aduce pieirea lor. Tot așa și unele femei necăjite de urâciunea proprie sparg, în furia lor, oglinda ce le arată limpede slujenia înfățișării.

520. Chiar și în corpul politic, lăsarea de sânge la vreme vindecă uneori o mare boală.

521. Cei îndrăgiți de domnie peste măsură sunt, de multe ori, pacostea³⁹ statului, porniți fiind spre cele două extremități, nestatornici, tulburi, înșelători și, într-un cuvânt, făptuitori de toate relele.

522. Dreptatea nu poate cu totul să înlătore de la mijloc răul, dar îi tocește totuși ascuțișul și îi ia veninul, care altfel s-ar putea transmite și la vecini.

523. Dreptatea nu are atâta putere ca să smulgă din rădăcini răutatea din sufletul omenesc, dar, ca un bun cultivator prin altoire, recoltează roade mai blânde⁴⁰ chiar de la pomi sălbatici și cu barda retezând crengile rele, împiedică fecundarea sucurilor vătămătoare.

524. Dreptatea, avându-și temelia pe „ce ce ție nu-și place, altuia nu face”, o faptă strălucită a dreptății e și iertarea la timp.

525. Dacă într-adevăr trebuie dat ficăruia ce e al său, iertarea trebuie acordată mai mult slăbiciunii omenești, și nu răutății.

526. E, în mod limpede, o pacoste stăpânitorul ce dă ascultare cuvintelor venite de la oricine, căci așa fiind el, această boală cumplită bântuie pe toți cei dimprejurul lui și unii dregători exploatează sfiiciunea și lașitatea lui, trezind în sufletu-i o năpraznică flacără cu mii și mii de cuvinte ca și cu niște tăciuni, alții îi întăresc pizma ca niște furii răscolindu-i patimile împotriva celor capabili și talentați, iar alți defăimând pe mai mulți își spală petele de care sunt mânjiți, alții iar, încolțind pe rivalii lor, își câștigă siguranța și pun mâna pe tot ce râvnesc; mulți pun, ca pe o scenă, tragedii pline de dramă împotriva potrivnicilor; dar și cei care, cinstind caracterul cumpătat se găseau înainte înecați de potopul răutăți și se temeau de șerpia cei ascunși, se abat și ei de la calea dreaptă trecând de partea celor ce dau goană pe calea răului cel neînfrânt, și, când lucrurile ajung la această treaptă de decădere, stăpâniții, bătuți de valuri din toate părțile, numaidecât pier jalnic împreună cu stăpânitorul lor.

527. Străduința neîntreruptă și cu căldură susținută pe calea virtuții nu numai că, în viața pieritoare, nu e cu puțință celor apăsați de greutatea trupului, ci e și primejdioasă când nu are măsură, întrucât slăbește puterile și silește sufletul să se

³⁸ În grecește, *ἐχέμυθος*, taciturn, înfrânat la vorbă.

³⁹ În grecește, *λοιμός*, ciumă, molimă.

⁴⁰ În grecește, *ἡμερος*, domesticit, cultivat.

dedea nepăsării; dimpotrivă, odihnirea măsurată și răgazul de la ostenele ce impune virtutea de multe ori mărește tăria noastră întru săvârșirea faptelor viruoase și astfel efectele lor sunt contrarii, din activitatea încordată se naște odihna și lenevirea, iar aceasta ne face pe rând destoinici și ne îndeamnă la fapte bune și mari, ceea ce confirmă din nou vestita vorbă „nimic prea mult”. Dar și celor ce în toată odihna se dedau cu totul dorinței studiului și teoriei, adeseori îngăduie Dumnezeu să-i cerceteze dezgustul și săturarea sufletului, ca un fel de pedeapsă și înfrânare a mândriei care-i cuprinde pe nesimțite, pe cât timp, prin amintirea slăbiciunii lor, îi face să fie mai calzi la invocarea ajutorului divin.

528. Orânduiala și armonia și măsura și înlănțuirea, călăuzind gânduri, patimi, vorbe și fapte, sunt bunuri cerești și cu adevărat caracteristice eternității.

529. Suferințele trupești au nevoie de narcotice, iar cele ale sufletului de cuvinte de îmbărbătare.

530. Nu numai contribuția virtuților negative, ci și a celor pozitive face pe oameni capabili de a făptui lucruri mari; căci însușirile negative pot produce numai integritatea, dar nu și o virtute sigură.

531. Minte ce ocupă cu siguranță locul cel mai de la mijloc și se teme la vreme de nevoie să încline spre extremități, ca și un om bolnav și istovit de puteri, e cu totul nepricepută în întreprinderile politice.

532. E de preferat mai degrabă capacitatea înflăcărată și energică întru izbândirea întreprinderilor politice.

533. Statornicia e temelie virtuților.

534. Întrucât toate ale omului se găsesc în necurmată curgere și agitare, măcar cel ce suferă acestea să fie statornic și neclintit, ca o stâncă bătută de jur împrejur de valuri, dar nedoborâtă nicidecum.

535. Din toate părțile suntem împovărați de nenumărate neajunsuri; la orice vârstă, în orice moment al vieții dăm de rele proaspete ca de niște dușmani noi. În tinerețe, ușurătatea, prostia, desfrâul ne mână și îndrumă; când viața e așezată, ambiția ne supără, dragostea de avere ne tulbură; bătrânețea nu este numai uneltitoarea relelor trupești, ci deopotrivă și în cele ale sufletului, pe de o parte pornit spre mânie, pe de alta, îndărătnic și plin de scârbă și cârtitoar față de bunurile aproapelui; pe lângă acestea ea dă înapoi cu mintea și împrumută de la tinerețe și copilărie toată nătângia și ridicolul. Chiar și varietate vieții naște prilejurile pentru rele; simpli cetățeni sunt fricoși și umiliți, iar cei ce dețin puterea sunt brutali, neînfrânați în dorințe ca și în mânie, dușmani adevărului, plini de pizmă, setoși de sânge, și, într-un cuvânt, întru toate răi; dar și cei care duc viața în liniște, ori se pervertesc cu amintirea vieții trecute, ori își pierd vlaga în urma neîngrijirii trupului și a minții, ori, în urma unei fantezii bolnave, cad în zadarnice bănuieli, gânduri și temeri, ori, închipuindu-și că au ajuns culmea virtuților și semeț călcând toate cele de jos, își schimbă firea și zboară oarecum în aer. Într-un așa noian viforos, noi, sărmanii bătuți de valuri, în ce chip am putea avea parte de o cât de puțină liniște? ori câștiga-vom sufletele noastre în răbdare printr-o simplitate chibzuită?

536. Tăria și neclintirea uneori nu e numai podoaba virtuții, ci și a unei răutăți neobrăzate.

537. Nestatornicia⁴¹ gândului nostru, adăugându-se la nestatornicia norocului, ne face restul vieții de nesuferit⁴² clătinați astfel ca de neconținute valuri.

538. Sub umbra virtuților, uneori defectele tănuite aduc mai puțină rușine celor ce le au.

539. Atât de mare de putere și cinste⁴³ au virtuțile, încât ridică uneori până și rușinea⁴⁴ defectelor ce le însoțesc⁴⁵.

540. Omul ajunge uneori la atâta istețime⁴⁶ sau, ca să zic mai adevărat, nerușinare⁴⁷, încât înconjoară numele virtuților cu viciile⁴⁸ învecinate.

541. Și aceasta e o îndrăzneală⁴⁹ sau suficiență⁵⁰ politică, ca atunci când nu-ți ajung puterile pentru izbândă, să cumperi bănuita ta cădere cu părăsirea năzuințelor tale.

542. Cu greu vor putea trăi cei înțelepți fără societatea nebunilor.

543. Și atunci când lăudăm, și atunci când muștrăm, urmărim, îndeobște, cele în folosul nostru.

544. Adeseori lăudăm din dorința de a fi lăudați.

545. Cei ce resping laudele voiesc să fie de două ori lăudați.

546. Chiar calitățile mari au nevoie de economie; căci prin rezervă și cruțare se vindecă scârba ce are sufletul chiar către cele bune.

547. Virtutea care tânjește după faimă să caute adunările celor mulți și străluciți, fugind de singurătate și de liniște.

548. Fiecare seceră doar ce a semănat.

549. Cei ce au o singură îndeletnicire aduc mare slujbă vieții comune.

550. Născocitorii lucrurilor noi și mari s-au îndeletnicit în viața lor numai și numai cu o lucrare.

551. Nu numai să vezi cele din fața ta, ci să și miroși cele ce se află mai departe, pentru ca, pregătindu-te pe tine însuși, să întâmpini la vreme răul.

552. Acele pe care le dorim cumpărând voturile, departe de a ne fi lucruri indiferente, noi le socotim și susținem (vai de prostia noastră!) ca ireproșabile, nepieritoare, sfinte.

553. Și în cumintenie, o vârstă e mai bună decât altă vârstă⁵¹.

554. Soarta întunecă multe din scăderile care sunt ca și înnăscute și pe care nici firea, nici virtutea n-au putut să le îndrepte.

⁴¹ În grecește, *εὐμετάβολος*, ușor schimbător.

⁴² În grecește, joc de cuvinte, *βίος ἀβίωτος*, de netrăit, insuportabil.

⁴³ În grecește, *κόσμος*, podoabă, cinste.

⁴⁴ În grecește, *ἀκοσμία*, dezordine, absența de, în sens moral.

⁴⁵ În grecește, *παραφύομαι*, a crește alături.

⁴⁶ În grecește, *εὐφροία*, inteligență, deșteptăciune înăscută.

⁴⁷ În grecește, *ἀναίδεια*, lipsă de, *αἰδώς*, rușine.

⁴⁸ În grecește, *κακία*, opusul lui *ἀρετή*.

⁴⁹ În grecește, *θρασύτης*, îndrăzneală, obrăznicie.

⁵⁰ În grecește, *περίνοια*, considerație, deliberare, dispreț.

⁵¹ În grecește, *ἡλικία*, vârstă, generație.

555. Are prilejurile sale potrivite și sumptuozitatea cea mai presus de critică.

556. Roagă-te și silește-te să te procopsești; iar dacă tu ești în lipsă, chiar bunăstarea vecinului socotește-o ca fericire.

557. Când, de multe ori, din cauza inerției înnăscute, nu ne îndeplinim datoriile ce avem în viața noastră socială, în zadar ne căznim atribuind neglijența noastră unei concepții greșite, unei pretinse urmăriri a interesului.

558. Stăruința firii e mai tare decât povăța înțelepciunii; iar înțelepciunea omului și aici trufindu-se, se laudă și se mândrește de neînfrânatele porniri firești ca și de niște merite proprii.

559. Nu numai virtuțile, ci și numele virtuților slujesc celor ce cu dibăcie⁵² urmăresc interesele lor.

560. Și cei care se bucură de sănătate desăvârșită sunt atacați uneori îndată de boli din cele mai primejdioase, iar cei înzestrați cu cele mai mari virtuți, când uneori norocul se schimbă, cad în prăpastia ticăloșiei.

561. Atât virtuțile cât și viciile, cauza mântuirii sau pieirii noastre, atârnă de voința noastră; dar cu dreptate am putea zice că condițiile unora din calități nu mai puțin decât ale unora din defecte au fost hotărâte și fixate de natură; pentru că nici truda, nici timpul, nici soarta nu sunt în stare unora să le oprească pornirea, altora să le priască sporirea.

562. Muncind și mistuind vreme îndelungată pe mulți, viciile și păcatele îi lasă istoviți ca și niște schelete; iar ei se îngâmă și se trufesc ca și când ar fi îndepărtat și spălat petele răutăților ce i-au bătuit; astfel sunt toți aceia care, secătuiți și abia răsuflând de bătrânețe, își închipuie că s-au cumișit, și care, împrăștiind tot avutul lor, se prefac că sunt cruțatori și economi.

563. Ca și bolile trupești, așa și cele sufletești se întorc de obicei; prostia multora, crezând că armistițiul pasiunilor e o înfrângerea desăvârșită, se fălește ca la un triumf; dar curând, fiind covârșită de dușmanul care, de la pândă, o năpădește cu o mai mare putere, ea plătește prețul mândriei sale.

564. Când lașitatea, sau egoismul, sau lenea de multe ori renunță la apărare, cei ce nu adâncesc lucrurile atribuie totul blândeței, neînțelegând că pentru unii amintirea nedreptăților nu e mai puțin grea și supărătoare, decât pentru ingrați amintirea binefacerilor de care s-au bucurat.

565. Temerile și speranțele noastre fiind de multe ori neîntemeiate și zadarnice, pronia dumnezeiască, în chip negrăit și cu mijloace și căi care nici prin minte nu ne trec, izbândind cele mai multe lucruri, aplică prostiei o pedeapsă exemplară.

566. Progresul treptat e mai sigur și mai statornic decât norocul neașteptat.

567. Acei care au obiceiul de a se lepăda de vechii prieteni ca de o haină ponosită pentru a urmări o prietenie nouă, găsind pretexte și adresând unele plângeri meschine prietenilor lor, pășesc încetul cu încetul spre o ruptură plănuită.

⁵² În grecește, *εβρωδς*, inteligență.

568. Atât în relațiile private cât și în cele politice, chiar dacă rănile sunt vindecate într-un chip, cicatricile rămân; ia aminte, deci, ca nu cumva intervenind vreun mic pretext să sângereze iar.

569. Unii oameni par că slujesc unei patimi cu ceva mai mult cumpăt; nu doar că sunt mai potoliți și se tem de exagerări, dar, fiind împresurați de patimi multe și cumplite, sunt siliți să-și fărâme scurtimea vremii și să se sustragă unei patimi preocupată de alta.

570. Ușor dăm uitării acele greșeli care, ascunse altora, sunt cunoscute doar de noi.

571. Oamenii obișnuiesc, chiar în contra adevărului, să ridice în slavă cu laudele pe unii, ca astfel, prin vorbele bune ce spun cu privire la un rival, să aducă o mai mare insultă celor urâți de ei.

572. Deșertăciunea tinde să fie combustibilul ce aprinde râvna multora întru câștigarea virtuții.

573. Trufia nu pe puțini, care altfel trândăvesc îi îndeamnă ca un bold spre a-și însuși virtutea.

574. Mulțumirea cu puținul în nepieritoarea bogăție a sufletului e de-a dreptul răutate și caracteristica unei minți lipsită de putere.

575. Cel ce își închipuie că poate trăi din destul fără a avea legături cu semenii săi, nu se înșală mai puțin decât cel care își închipuie că statul e cu siguranță primejduit, dacă e lipsit de ajutorul și participarea lui.

576. Cel ce trăiește în lumină și se însoțește cu oameni cinstiți⁵³, acela e cu adevărat cinstit; răutatea iubește nu numai întunericul caselor, ci se ascunde, cum merge vorba, și în ipogeele⁵⁴ inimii.

577. Omul se mâhnește și se vaietă de relele întâmpinate; dar în oficiul⁵⁵ proniei dumnezeiești ordinea, numărul, prilejul, felul și durata întâmplărilor sunt hotărâte irevocabil.

578. Întreită e, ca să spun pe scurt, înșelarea care în cârmuirile politice se abate din drumul drept; una e sfiicioasă și nu pășește departe de virtute, dar e amestecată întru câtva cu oarecare răutate; de felul acesta ar fi neîncrederea, bănuiala extremă, prefăcătoria și însușirile și meșteșugurile de felul acesta; a doua, mergând mai departe, o rupe mai tare cu virtutea, apropiindu-se de răutate; aceasta obișnuiește a lucra pe ascuns atrăgând la sine pe cei din slujba altora, corupând cu daruri, ținând în suspensie prin nădejdi, amăgind, ademenind și născocind mii de mijloace minunate în interesul său propriu; iar omul din cea din urmă treaptă năzuind spre culmea răutății, își ia rămas bun de la virtute și chiar de la orice lege și cu cea mai mare sfruntare îmbrățișează răutatea și devine trădător, nedrept, urgisit, un al doilea Salmoneu sau Tantal. Dar cei ce au o concepție mai moderată

⁵³ În grecește, *ἔντιμος*, onorați.

⁵⁴ În grecește, *ὕπογαιος*, cameră subterană, construcție subterană unde cei din vechime își depuneau morții.

⁵⁵ În grecește, *ταμειῶν*, vistieria.

asupra cârmuirii socotesc treapta întâi vrednică de iertare, uneori tolerează și a doua, dar pe a treia o osândesc cu strășnicie ca o pacoste politică.

579. Firea chiar în sufletele eroice a picurat un strop de nebunie sau, mai drept vorbind, de furie.

580. Nimeni nu-și atribuie nereușitele.

581. Unii sunt înlănțuiți mai repede de o singură binefacere însemnată, iar cu binefacerile necurmuate cad pe brânci ca niște hamali proști.

582. Binefacerile care sunt mai prejos de așteptare adeseori se fac pricina⁵⁶ nerecunoștinței.

583. Întreagă, mulțimea e mai ingrată decât oamenii în parte; de aceea, binele făcut unui neam întreg adeseori se pierde în zadar; dar dacă întâmplător nenorocirea, venind după întâia prosperitate și fericire și zguduind statul, redeșteaptă amintirea binefăcătorului anterior, atunci în adevăr cei ce au văzut binele slăvesc cu mii de laude pe binefăcătorul lor și fac ca binefacerile lui să fie de neșters, împărțind veacului ce vine proaspătă și nepieritoare amintirea lor.

584. Miluirile celor nelegiuți sunt nemiloase; căci nu milă, ci cruzime este a cruța răutatea care triumfă spre nenorocirea particularilor și a înseși obștii.

585. Însoțirea și a puține metehne mărunte aduce uneori o mare ocară virtuților.

586. Unii, în beția zelului lor inoportun, strică întreprinderilor celor mai vrednice de mirare, iar cele ce nu sunt coapte și nu ies la lumină într-o vreme hotărâtă nu au numai o viață vremelnică, ci adeseori nenorocesc și pe cei ce le dau naștere.

587. Prostia oamenilor, rivalizând cu prevederea și chibzuința, hotărăște și ea rostul vieții așa cum socoate că e bine.

588. Tot atât de ascuns ca și schimbător, egoistul, pierzându-și averea simulează mărinimia; și, iubindu-se pe sine cu adevărat peste măsură, vindecă chiar fără voie durerea arzătoare cu leacul alinător al cumpătului. De asemenea, când îi mor copiii, dragostea de sine oprește cursul lacrimilor; dar iarăși măgulindu-se, se mândrește cu numele răbdării și luptând cu boala și prea marea-i dragoste pentru sine, rabdă și foc și fier, dar și atunci îmbracă mândra podoabă a vitejiei; când e sănătos, se înțelepțește pe sine, dar nu pentru că iubește înțelepciune, și îngrijind de sine nu încetează, în interesul său propriu, a purta și grija altora: face bine, face dreptate, cercetează scrupulos cele trebuitoare, și cu mai mari silințe își îndeplinește datoriile către semenii săi; și dacă din întâmplare călătorește prin pustii, pe când ceilalți sunt cruțați, egoistul, sub pretext că numai de bani nu vrea să știe, găsește, plătind mai din gros, pe călăuzele cele sigure; când patria e împresurată de dușmani, nu-și cruță nicidecum averile, ci numind acest lucru chibzuință politică și cumpărând o mântuire înjositoare pentru țară, își pune la cale siguranța sa proprie; iar când navighează pe mare, în caz de temere de naufragiu, câtă vreme ceilalți își arată micimea lor prin dragoste de sine și refuză a împăca furia lui Poseidon prin lepădarea greutății, adevăratul egoist își lasă cu mare plăcere chiar cămașa, prefăcându-se că disprețuiește bogăția în pretinsul lui prisos

⁵⁶ În grecește, *ὀπέκκαυμα*, combustibil.

de dărnicie; și în acest chip mascându-se oarecum, pe când cei care suferă de un egoism mai grosolan și de rând se vaită de sărăcie și-și pierd cumpătul, adevăratul egoist, punând numaidecât masca evlaviei, ridică mâinile spre cer și, făcând a se crede că luptă pentru mântuirea comună, își câștigă pentru sine siguranța; dar e foarte anevoios, dezvăluind cu de-amănuntul, să desfaci orice cute a egoismului; lucrul e adânc și are trebuință de un scufundător din Delos.

589. Dragostea de sine este poate luminosul vehicul al sufletului⁵⁷.

590. Nu e de mirare că tainele sufletului se descoperă, deoarece simțirile ca niște spioni supraveghează mișcările acestuia și îndată îi trădează dispozițiile intime.

591. Cel ce umblă mult după informații dă bănuială de spion.

592. A înșela răutatea și a o respinge cu dibăcie e de-a dreptul înțelepciune.

593. Aurite trebuie să fie roțițele care se oferă ca premiu celor ce excelează în cuvântări.

594. Adevărul este ca o fecioară preafrumoasă: plecându-și ochii vrăjitori, obișnuiește a te-nsoți numai sub văl.

595. Folosește pe rând simplitatea și finețea.

596. Nici cele mai deosebite prietenii nu renunță la excepții.

597. Dacă vrei să fii iubit, iubește.

598. Prietenii răsar din simpatie ca dintr-o rădăcină.

599. Rușinea nu merge laolaltă cu iubirea.

600. Dragostea e mai curajoasă decât ura.

601. A iubi nu pricinuieste mai puțină plăcere decât a fi iubit.

602. Gurile rele sunt canalele murdare ale statelor.

603. Ura încetul cu încetul risipește și strică, în vreme ce dragostea se răspândește ca un foc năvalnic.

604. Greșita părere despre sine a fiecăruia e o boală incurabilă.

605. Cel ce se face judecător într-ale sale, corupt fiind de patimi, își mituiește hotărârile.

606. Iubirea de sine seamănă cu microscopul care dă mărime lucrurilor celor mai mici și le apropie pe cele aflate departe; dar preschimbă după voia sa nu numai cantitate, ci și calitatea, nu mai puțin a obiectelor decât a persoanelor.

607. Cele mai multe nenorociri, fiind odraslele nebuniei, au ca doică puținătatea sufletului.

608. Contrazicerea inteligentă e o momeală la urmărirea tainelor.

609. Cel ce caută cu lumânarea cearta în relațiile personale, de obicei aprinde război în case.

610. Luarea aminte în raporturile tale cu ceilalți ține loc de suflet.

611. Fugi de superlative și comparative, căci dau naștere certurilor.

612. Înclinarea spre uitare e uneori mai de preferat ținerii de minte.

⁵⁷ În grecește, *τὸ ἀγνοεῖδὲς τῆς ψυχῆς ὄχημα*. Doctrina că sufletul incorporeal este unit cu corpul apare în *Oracolele caldeene* secolul al II-lea și, începând de la Iamblichus (cca 245 – cca 325 CE), devine parte a antropologiei neoplatonice. Cu redescoperirea neoplatonismului în timpul Renașterii, teoria vehiculului reappare.

613. Supărarea la nevoie e caracteristica mărinimiei.
614. Asprimea, laolaltă cu blândețea caracterului, e puternic păzitor al respectului și al cinstei ce se cuvine din partea celor ce vin în atingere cu tine.
615. Bunătatea la cârmuire fără bold e o virtute comună și naivă.
616. Pătimirea și văietarea pentru înjosirile suferite nu naște milă, ci mai tare ațâță pe potrivnic spre noi înjosiri.
617. Oamenii înțelepți prin binefaceri previn atacul dușmanilor.
618. Uneori în politică cineva se poate lăuda pe sine fără a greși; ostentația oportună, intervenind în mod inteligent, e frumusețea și podoaba întreprinderilor.
619. Înțelepciunea sigură conduce patimile ca de un frâu.
620. Urmărirea eroilor e treaba unui erou.
621. Respectul și curajul să înflorească în relația ta cu un om care te întrece.
622. Dintre domnitori, cei care arată mai mult iubire de oameni decât despotism, aceia sunt cu adevărat cei mai vrednici de cinste.
623. În relația cu superiorul tău fii fără frică, dar nu fără respect.
624. Cuvintele regilor săpate ca pe lespezi se păstrează pe veci în vistieria vremii.
625. Când întristarea e covârșitoare, nădejdea e cel mai prețios antidot.
626. Nu fii risipitorul tău propriu.
627. Adapă și hrănește buna nădejde atât pentru tine, cât și pentru cei din jurul tău.
628. Învață să disprețuiești pe disprețuitori.
629. Unii, chiar și cu toate metehnele innăscute, se arată agreabili; alții, cu multe însușiri bune, displac și par a fi niște inși supărători.
630. Pronia dumnezeiască a schimbat adeseori otrăvurile în leacuri.
631. Să ai la îndemână cuvinte și fapte de același fel, ca să eviți încercarea vicelană a vrăjmașilor și rivalilor.
632. Să știi să răscolești pasiunile.
633. Adu-ți aminte să-ți împlinești și datoriile către dușmanul tău.
634. Fiecare primește cu aplauze favorurile făcute mulțimii întregi, dar toți stau pe gânduri când e vorba să se achite față de ele, măcar că socotesc în sine că e o nerecunoștință de a nu plăti datoria obștii.
635. Niciodată nu e o mare nădejde de pace, ca atunci când cele privitoare la război se tratează cu fermitate.
636. În război, nu numai frica, ci și închipuirea și umbra fricii strică foarte mult.
637. Mulți, găsindu-și părtași la păcatele lor, își procură astfel siguranța și pentru ei înșiși.
638. Cel ce ia seama la fapte iartă îndrăzneala vorbelor.
639. Oamenii luptă cu mai multă înfocare pentru vatră decât pentru altar.
640. Ceea ce place domnitorului din partea cuiva e a sluji, însă nu a lucra de capul său.
641. Răutatea pătrunzătoare și lacomă e iscusită la găsirea momentului potrivit pentru a împrășca veninul din lăuntru.

642. Antipațiile de la vârsta fragedă⁵⁸ și, să zicem așa, hărțuierile dispozițiilor sufletești potrivnice, luând proporții mari în decursul timpului, se prefac în războiul cel mai amarnic.

643. Nenorocirile care vin multe și deodată, lovesc ca un trăznet; iar cele care vin succesiv, ca un foc aprig bântuie și mistuie pe cel ce le suferă.

644. Cei care, în făgăduielile lor, cu surle și trâmbițe pun drept condiție premergătoare siguranța, de multe ori în faptă își calcă cuvântul, abuzând de naivitatea celor ce-i cred.

645. Deopotrivă de greu este a face cele poruncite și a porunci cele de făcut.

646. Nu trebuie a răni pe cei pe care nici nu e chip și nici nu e sigur că poți să-i înlături de la mijloc.

647. Nu poate sta pe culme cel pe care mulți, năvălind de pretutindeni, îl împing la vale.

648. Cel îndărătnic poate fi mânat uneori mai ușor, oriunde îți e voia, cu un frâu slăbit.

649. Frica este paza legilor.

650. Cele mici sunt mai sigure prin micimea lor.

651. Când mulți greșesc, stăpânirea, fiind pusă în încurcătură, nu pedepsește pe nimeni.

652. Trebuie să-i fie dată fiecăruia partea cuvenită între viață și moarte.

653. Atât de mare e puterea adevărului, încât și minciuna, luând ceva din podoaba lui, se înfățișează ca și înarmată, înșelând cu această aparență pe cei care îi ies în cale.

654. Cei care nesocotesc moartea, nesocotesc totul.

655. Nevoia de a birui e cea mai puternică armă a biruinței.

656. Oamenii aduc cu prisos servicii de tot felul către cei ce nu se apropie.

657. Un stăpânitor cu plăcere ia sub protecție și hrănește pe acei cu care, ca și cu niște victime sacrificiale, poate împăca mulțimea, dacă se întâmplă ca aceasta să se răscoale.

658. Nu se poate ca aceia ce îi urăsc pe cei din jurul stăpânitorului să-l iubească pe el.

659. Domnitorii nu cad niciodată singuri.

660. Mărinimia respinge făgăduințele de daruri; iar, din prisosință de noblețe, a nu arunca nici măcar privirea către cele de față, ci a le refuza, întorcându-le spatele, e o virtute negrăită⁵⁹ și mai mare decât mărinimia.

661. De multe ori așezarea în calea primejdiei și riscul luat de bună voie sunt un leac foarte bun pentru primejdiile iminente.

662. Primejdia comună e o legătură indisolubilă între cei aflați în ea.

663. Sufletul pornit⁶⁰ spre trădare nu poate fi înfrânat cu niciun fel de lanțuri; nesocotește binefacerile cu care a fost încărcat, disprețuiește primejdiile ce îl

⁵⁸ În grecește, *ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων*, din copilărie.

⁵⁹ În grecește, *ἀνώνυμος*, fără nume, de nespus, lipsită de glorie.

⁶⁰ În grecește, *ὀδίνουσα*, participiu de la *ὀδίνω*, a fi în chinurile nașterii.

amenință, și nici nu vrea să știe de rușinea ce îl pândește după aceea; iar pe răutatea ce plănuește, sacrifică ca pe un altar gloria comună și proprie, și orbit fiind cu totul, ca o hecatomba arde și preface în cenușă o fericire vădită și bogată.

664. Abuzul nu se opune uzului.

665. Învață de-a lungul întregii vieți să trăiești frumos, dar învață și să mori frumos.

666. Omul chibzuit trebuie să trăiască în prezent și să aibă grija unei vieți mai bune în viitor; a părăsi prezentul în dorința unei bogății sau a unei cinstiti mai mari nu e viață, ci umbra vieții și visul unuia treaz.

667. Când primejdia zguduie deja o stare de lucruri și relele amenință în chip vădit, cei ce nu îmbrățișează una din cele două părți, ci păstrează o poziție de mijloc, de multe ori sfârșesc rău, căci bolile cele mai acute cer remedii foarte urgente, care vindecă într-o zi, și nu tardive și răsuflăte, care vin pentru prohodirea și îngroparea bolnavului.

668. Caută sfat de la Dumnezeu.

669. Atât de mare putere are adevărul, încât, chiar dacă e ascuns de mii de minciuni ca de norii cei mai groși, tot luminează, scânteierile sale strălucind dumnezeiește.

670. Cu măsură și cumpănă pedepsește Dumnezeu.

671. Nu practica o prudență extremă, ci una înfrânată, însoțită de simplitate.

672. Virtutea tânără și curată e lipsită de prefăcătorie.

673. Când urgia dumnezeiască cade asupra cuiva, înțelepciunea și iscusința nu folosesc la nimic.

674. Extremele virtuților, la vreme de mare nevoie, izbucnesc scânteind/scăpărând precum cremenea⁶¹ frecată de amnar⁶².

675. Înrudit cu cel nevinovat e cel ce greșește cu stânjenire și rușine.

676. Stăpânitorul să-și dea toată silința nu numai în privința rănilor, ci și a cicatricelor, ca nu cumva acestea să aducă urâciunea.

677. Uneori, mai rău decât cel care suferă de un viciu puternic e cel ce pătimizește și e copleșit de mii de însușiri rele, fie și mai ușoare.

678. Să nu ai încredere nici în fiarele sălbatice și nici în răutățile domolite.

679. Se poate ca împodobind și slăbitele vlăstare ale răutății cu numele virtuții, încetul cu încetul, perseverând cu multă grijă, să le altoim la virtuțile sigure.

680. Și cei goi au arme.

681. Nevoia dă arme chiar și celor goi.

682. Rânduielele iubirii sunt mai largi decât prevederile legii.

683. Interesul⁶³ robului e supus interesului stăpânului.

684. Garanția reciprocă e chezașia siguranței.

685. Ceea ce vine pe neașteptate deseori corupe sentințele.

686. Orice colț e un liman pentru cel ce ierneză.

⁶¹ În grecește, *πυρίτης λίθος*.

⁶² În grecește, *χάλυβος* = *χάλυψ*, fier.

⁶³ În grecește, *συμφέρον, όντος, τό*, profit, avantaj.

687. Nimic nu e sigur pentru cei care se tem.

688. Teama nu doar mărește greutățile întâmpinate, ci le pune în fața ochilor și pe cele îndepărtate.

689. Naufragiații nu refuză nicidecum să se suie pe orice scândură adusă în calea lor de împlinire.

690. Viclenia a băut câteodată otrava pe care o pregătise pentru alții.

691. Nimeni nu e atât de refractar la tămăduire și împăcare, încât să nu aibă într-însul mijlocul prin care ar putea fi ușor îndrumat.

692. Uneori oamenii înțelepți, cedând și supunându-se, se urcă pe nesimțite spre înălțimi.

693. Chiar cu mii de binefaceri ca și cu lapte de vei hrăni puii de năpârci, totuși nu ești deloc scutit de primejdie dacă, luându-i la sân, îi încălzești.

694. Disprețul chibzuit uneori răstoarnă mai repede uneltirile nevolnice ale dușmanilor.

695. Cel ce se clatină e lunecos.

696. Torțele stinse de curând, chiar și de la o scânteie se aprind îndată.

697. Când părțile se pripesc, mișcarea întregului e mai înceată.

698. Cei pentru care cinstea e mai scumpă decât viața, aceia când sunt răniți cu săgeata cuvântului ca și când ar fi morțiș loviți în inimă, nu se lasă de apărare, nici dacă sunt pe jumătate morți, ci aprinși de râvnă pentru cinstea lor, ca niște nebuni chiar prin foc năvălesc împotriva celui ce i-a rănit.

699. Cei cu mintea sănătoasă nu trec cu vederea nici chiar trupurile dușmanilor lor care zac deja la pământ și nici nu se apropie fără pază de ele.

700. Niciodată o nenorocire nu obișnuiește să lovească singură.

701. Pizma, ce vede cu ochi ager fericirea, e oarbă în privința virtuții.

702. În întuneric și cei goi zic că sunt înveșmântați în alb.

703. Prilejul favorabil dă însemnătate chiar și celor mici.

704. Uneori e mai sigură ignorarea primejdiilor ce aduce mântuirea, pe care teama ar fi pierdut-o.

705. Neînfricarea naște uneori șirul primejdiilor.

706. Nicio mască nu poate ascunde întreg chipul domnitorului, dar, precum soarele în eclipsă, așa și pe el, în prefacerea lui, îl caută mai cu stăruință mulțimea.

707. Frica e un grozav făcător de minuni.

708. Zi de zi se dau multe dueluri pe arena inimii.

709. Prostia⁶⁴ străbate prin toată vârsta și forma vieții, dar când nu e cu totul contradictorie⁶⁵, ci așa zicând, potrivită cu vârsta și viața fiecăruia, atunci ori scapă observației, ori suferă mai ușor ocările.

710. Cei mai mulți obișnuiesc să aibă despre fiecare o părere potrivită cu hotărârea soartei.

⁶⁴ În grecește, *μωρία*. Cf. *Encomium moriae* sau *Laus stultitiae*, „Elogiul nebuniei” (Erasmus din Rotterdam).

⁶⁵ În grecește, *ἀπφδός*, în dezacord.

711. Chiar vitejia în război este, de cele mai multe ori, odrasla dragostei de sine, care cu iscusință să facă totul pentru păzirea vieții și cinstei, ca și pentru câștigarea unei glorii mai mari.

712. Tocmai precum cei ce se împrumută dau împrumutul înapoi când vine sorocul, pentru ca să poată să se împrumute iar cât se poate mai ușor, așa și mulți oameni își arată recunoștința către binefăcătorii lor, pentru ca și în viitor să-i poată îndemna la facerea de bine.

713. Discreția⁶⁶ și fidelitatea la păzirea cuvintelor destănuite cresc adeseori din iubirea de sine ca dintr-o rădăcină, căci mulți păzesc secretul ca să atragă și pe alții să le comunice secretele și astfel să câștige pentru sine glorie.

714. Mărinimia, fiind departe de orice meschinărie, disprețuiește toate, ca să fie stăpână pe toate.

715. Întrucât orice domnie vine de la Dumnezeu, și împărații pe pământ nu sunt decât umbrele lui Dumnezeu, cei ce se pun în capul cărmuirii, renunțând nu numai la casă, la femeie, la copii și la prieteni, ci și (ceea ce e cel mai greu dintre toate) lepădându-se de sine, se cuvine poate fără greș să fie numiți niște bărbați politici sfinți și viteji luptători, care aproape se jertfesc pentru mântuirea semenilor lor.

716. Binefăcătorul dus fiind de o pornire nesățioasă și înnăscută spre facerea de bine, sau îmboldit fiind de ambiție, iartă uneori pe omul nerecunoscător, neîmpiedicându-se firește de spini, ci culegând trandafirul cel mai plăcut al gloriei; iar cel ce are recunoștință și-și aduce aminte de binefacere, în mod firesc și fără de voie, nu se împacă niciodată cu cel nerecunoscător.

717. Dragostea de sine încuibată în suflet este izvorul și rădăcina multor rele; de aceea dar cei ce renunță la lume se presupune că au gura suverană ca să se lepede de sine; căci adevărata înțelepciune, care scrutează inimi și măruntaie, știe că mulți care fug de societatea oamenilor nu sunt mai puțin egoiști și în pustiuri; dimpotrivă, cel ce nici nu trage nădejde, nici nu se teme, ci arde de o dragoste curată și nestinsă, este cu adevărat culmea înțelepciunii dumnezeiești.

718. Vigoarea nu exclude blândețea. Se poate așadar să fii în același timp viguros și blând față de oameni și lucruri.

719. Culmea virtuților e lepădarea de sine⁶⁷.

720. Plăcerile, ca să ademenească foarte lesne pe cei din calea lor, se ivesc la mijloc împodobite și gătite cu mii și mii de vrăji, până când farmecă pe cei ce le urmează, tăinuindu-le relele înnăscute și fatale; căci dacă durerea de cap și amețea ar fi precedat beția, cei mai mulți ar fi căutat să fugă de multă băutură. Deci plăcerile cu brațele deschise cuprind și strâng pe bieții oameni ca să-i sugrume.

721. Tratează toate cu spirit nobil și bărbătesc.

722. Gândul cu adevărat curajos este acela care niciodată nu îngăduie biruința din partea vremii.

723. Unii, chiar când nu beau, se îmbată.

⁶⁶ În grecește, *ἐχέμυθος* taciturn, înfrânarea vorbirii.

⁶⁷ În grecește, *φιλαυτία*, dragostea de sine, amorul-proprriu.

724. Binele neatins de răutate, chiar și ascuns, se dă singur în vileag.

725. Nerecunoștința nejustificată e și curată⁶⁸ nedreptate.

726. Nerecunoștința întrece toată limita răutății, așa încât, legile omenești negăsind cuvenitele pedepse, Dumnezeu își păstrează, în mod special, pentru sine și răzbunarea asupra nerecunoscătorilor.

727. Dintre oameni unii slujesc numai lui Dumnezeu, alții numai lumii, iar alții și lui Dumnezeu și lumii; dar în orice formă a vieții amorul propriu are o bună parte și nu e niciunul care nu-și slujește sieși, unul dorind liniștea sufletească, altul banii, altul gloria.

728. Cel ce se ține nedezipit de virtute, însă nu găsește plăcere în sine însuși, acela ar putea fi mult prețuit de către cei ce cugetă drept.

729. Cel ce a mers până la culmea virtuții și s-a dezbrăcat de orice fel de egoism și e aprins numai de dragostea sfântă de a vieții în Dumnezeu, e o raritate; iar cei încurcați în tot ce-i pieritor, nu pot să se lepede pe deplin de iubire de sine, să fugă din rășputeri, ca de un tiran crud, de egoismul propriu și de rând, care se rotește împrejurul plăcerilor scârboase și slujește unei deșertăciuni vulgare și unei bogății ce se duce și se învârtește ca la un centru în preajma trupului și a trecătoarei lui vieți; în locu-i, fiindcă e slabă firea omenească și adeseori nu recunoaște binele suprem, să prefere fără murmur egoismul mai general care purcede spre partea cea mai bună, împodobește sufletul din belșug și se întinde asupra rudelor și neamului și aduce cuvenita slujbă vieții comune; căci omul fiind un animal sociabil, o parte dintr-însul o datorește patriei sale mai mari și mai mici, parte progenerurii, parte – nu cea mai puțină – prietenilor, iar pe sine întreg se datorește lui Dumnezeu. Omul, tăvălindu-se în egoismul, cum se zice, individual, nu numai nu ar fi un cetățean al lumii, ci nici măcar un simplu cetățean și nici om, întrucât nu lucrează nimic, nu îndeplinește nici o datorie. Îndemnat spre amândouă direcțiile, ar putea să-și ducă viața cuminte și cu cinste, iubind nu numai corpul, ci și sufletul, bucurându-se în chip legiuit de plăcerile neoprte și împăcându-se pe sine prin muncă, prin ocupații serioase și în răgaz făcute, bucurându-se mai mult de nepieritoarele bunuri ale sufletului, exercitând zilnic virtuțile morale și civile și cu drag îndeplinindu-și datoria față de viața comună; dar înainte și mai presus de toate, dându-se și încrezându-se pe sine întreg lui Dumnezeu Atotdătătorul și cuprinzătorul, supunând lucrările sale succesive credinței și frumosului, care sunt lucrurile cele mai de căpetenie pentru un om; dacă pe acestea, ca pe niște temelii bine întărite, și-ar clădi interesele proprii, n-ar putea fi vrednic de dojană. Să imite dar sferele planetelor, care cu neobosită supunere și cu pornire uriașă fac cea mai repede mișcare împreună cu cea mai înaltă sferă, pe când cursa lor proprie, din motive proprii, o fac mai în răgaz.

730. A avea gândire de hangiu e lucru plin de rușine, dar a susține și a întări în discuții argumentele proprii prin pilde uneori inteligent luate din viața particularilor și a meșteșugarilor de rând, e ceva vrednic de Socrate și de un filosof;

⁶⁸ În grecește, *ἀκρατος*, pură, neamestecată.

căci meșteșugurile, ca slujitoare ale firii, din vistierile acesteia nasc pe nesimțite nu puține lucruri bune pentru viața comună.

731. Nu numai propriile noastre patimi, ci și însăși mintea noastră e un lucru neîmblânzit; căci cu toate că e legată în lanțuri din cele mai groase, ea tot se smulge și, îmboldită de deșertăciune și ambiție, se împinge pe sine în chip jalnic peste prăpăstii. Îngrădită în strâmtoarea legilor stă închisă, poartă mii de zăbale, se împiedică de moravuri, e înfrântă de povețe și porunci, se leagă și se încântă de făgăduințe, de răsplătiri omenești și divine; dar măcar că ea are de față atâția și atât de mari supraveghetori, aprozi și paznici, tot păcătuiește și o apucă nebuniile, și de multe ori rupând orice lanț, alunecă, se abate și cade în chip ticălos în prăpăstia pieirii.

732. Legile divine și omenești ca niște înfricoșați supraveghetori și pedagogi păzesc și conduc mintea noastră, care-i în stare de pruncie și aproape de nebunie.

733. Mintea seamănă cu o sabie goală, căci tăind toate lanțurile din jurul ei, deseori ucide și pe acela ce o poartă.

734. Nu numai răutatea oamenilor, ci uneori și nebunia se face unealta proniei, care obișnuiește a se sluji spre bine și de puterile potrivnice.

735. Chiar prin nebunia mulțimii, când mijlocește pronia dumnezeiască și ajută izbândirea binelui, se batjocorește și se înjosește îngâmfarea și obrăznicia mândriei.

736. Precum locașurile sfinte care, fie arătând întemeierea puterii dumnezeiești deasupra oricărei legi, fie împărțind învățătura asupra dreptății legilor, sau milostivindu-se de slăbiciunea firii și deschizând ușile pocăinței, dăruiesc adăpost celor ce greșesc, așa și virtutea oficială⁶⁹, care-i cu adevărat ceva sfânt, uneori aduce mântuire și siguranță chiar răutății potrivnice.

737. Legile omenești nu cercetează comorile din adâncul sufletului.

738. Cetățenii buni pot împăca interesele personale cu ale obștii, fiind gata, când e nevoie, să sacrifice interesele proprii.

739. Însăși firea pare a ierta pe cei ce întreprind un lucru, fără de care nu pot fi în stare să îndeplinească poruncile ei.

740. Mândria și deșertăciunea bântuie în felurite chipuri pe oameni; de multe ori încearcă a ne amăgi chiar sub masca smereniei. Unii așadar prin cuvinte, alții prin tăcere vânează gloria; unii chiar împărțind și altora din ceea ce au, își fac o fală din dărnicia lor, alții acoperind zgârcenia lor murdară o numesc economie și se laudă cu ea sub cuvânt de înțelepciune; iar îngâmfarea, semeția și uneori decăderea până la acele suflete înjosite fac pe dascălii simpli și pe mulți meșteșugari de rând să se umfle într-atâta în pene, încât nu puțini din boierii care se plimbă în trăsuri sunt cu adevărat mai modești decât ei, cu toată greutatea dregătoriei lor.

741. Mintea omenească poartă în sine sămânța legii sfinte, năzuința de a fi crescută în virtute îi este firească; dar adeseori, fie din împrejurări silnice din afară, fie din slăbiciunea firii, abătută fiind din calea dreaptă sub tirania patimilor, săvârșește fapte stranii și monstruoase; dar întocmai precum monștrii născuți din fire au în parte forma prototipului, așa și sufletele cotropite de stricăciune, atât ca o

⁶⁹ În grecește, *ἐπίσημος*, însemnată, purtând semn oficial.

mângăiere în suferințele ce le apasă, cât și pentru ca să aibă puțină să îmbrace din nou frumusețea lor de altădată, ca la un amanet sau la o ancoră sfântă urmează a ține din răspuseri la forma superficială a virtuților, ceea ce mulțimea o numește prefăcătorie, dar care uneori poate fi vrednică de laudă; căci ea este unealta care înlătură piedicile, frâul răutății și mijloc sigur pentru recăștigarea virtuților pierdute.

742. Cei ce nu merg dincolo de suprafață și nu se scufundă, ca să zic așa, până în străfundurile sufletului, nu apucă, nu îmbrățișează și nu se laudă decât doar cu umbrele virtuților.

743. Pedepsele cele mai mici par a fi foarte grele, când e pedepsit cel nevinovat.

744. Și cei mai mediocri oameni întind brațele și foarte lesne se împacă cu gloria care pasămite îi urmărește deși ei fug de ea.

745. Chiar și acei oameni ce arată o modestie dusă până la extrem *uită* virtuțile tănuite în suflet, când uneori se ivesc afară urmărind o glorie moderată.

746. Îndărătnicia, ca un portar ursuz și morocănos, închide multe lucruri de folos.

747. Pizma nu are niciodată răgaz.

748. Precum unele dintre otrăvuri nimicesc acțiunea altora, astfel se întâmplă că uneori și mândria mărginește viciile sufletului.

749. Mulți, cuprinși de boala unei mândrii copilărești, ca să pară virtuoși, practică cu adevărat virtuțile.

750. Mândria, inaccesibilă pretutindeni, se ferește de înjosire și popularitate, precum și de compania oamenilor defectuoși.

751. Cei mândri și trufași, fugind de orice companie și abia suportând răutățile ei firești, foarte puțin se dezbracă de relele ce bântuie pe cei cu care vin în atingere.

752. Toate celelalte păcate sunt dușmane neîmpăcate ale virtuților; numai mândria crește alături de toate virtuțile.

753. Oamenii se tem de moarte din neștiință, precum copiii de întuneric.

754. Pregătirea ce se pune la cale împotriva și în jurul morții, face ca moartea să fie mai înfricoșătoare.

755. Dănuirea mai îndârjită a mâniei, a milei, a dragostei, a urii, a mâhnirii, a nădejzii și a oricărei alte patimi, învinge deseori frica morții.

756. Virtuțile care pot fi văzute dau naștere laudelor, iar cele necunoscute atârnă de întâmplare.

757. Laudele sunt ca și niște răsfârângeri ale razelor ce izvorăsc din virtuți.

758. Zvonul nu e, îndeobște, nici vestitor al adevărului, nici judecător nepărtinitor.

759. Cei investiți cu puteri mari sunt admirați și cinstiți ca și corpurile cerești, dar fiind în continuă mișcare, nu au niciodată repaus.

760. Dragostea de neam începe de la propria vatră.

761. Cel ce săvârșește o căsătorie și se face tată de copii, a ajuns să dea soartei suverane amaneturi sigure și scumpe.

762. Cei dedați la economii, îngrijind prea mult de păzirea și sporirea averilor proprii, de obicei se preocupă puțin și cu nepăsare de interesele comune.

763. Se zice că gândurile care vin pe urmă sunt mai înțelepte,⁷⁰ dar adeseori gândurile dintâi sunt de la Dumnezeu.

764. Uneori apărătorii virtuților sunt cei care n-au fost dăruiți din fire cu frumusețea trupului.

765. Și la cei morți și la ruine noi cinstim vechimea; deci se cuvine ca mai mult s-o cinstim când ea respiră și este în viață.

766. Dacă nu vor ține seama de noblețe, cu ce se vor deosebi fiii oamenilor de dobitoace?

767. Nu uita ca și în suferințele mici să te deprinzi cu răbdarea, pentru ca mai ușor să poți duce suferințele mai mari când vor veni, după cum le e dat oamenilor.

768. Înțelepciunea, și atunci când migălește lucrurile mici, lucrează cu teamă și cu toată luarea aminte și nu cutează să se apuce de lucruri mari.

769. Pornirile sufletului care nu ies la lumină, nu sunt supuse hotărârilor judecătorilor pământești, însă ele se judecă și se osândesc în cer.

770. Pedepsele dumnezeiești nu sunt îngrădite în țărcul vremii.

771. A iubi pe față și a urî pe față e propriu sufletului tânăr și mărinimos.

772. Cel fricos e îndrăzneț, când ajunge pe marginea prăpastiei.

773. Frica fără margini este sora îndrăzelii.

774. Cei care în vorbe și în fapte umblă pe căile largi și bătute se bucură de liniște sufletească.

775. Unii obișnuiesc a cinsti atât de mult prietenia, încât nu încetează a iubi, deși cei iubiți de dânsii își împlinesc prea puțin datoria față de ei. Oamenii ca aceștia, departe de a fi vrednici de ocară, trebuie mai curând să ne slujească de pildă. Căci folosirea chiar pe jumătate de cele bune aduce multă plăcere; iar cei care sunt grei la prietenie și veșnic nemulțumiți și, cum zice proverbul, (de zgârcenie) despică în două boabele de chimen, în lipsă de prieteni, întocmai ca într-o noapte duc o viață întunecată și oarbă; dar cei care nu se lipsesc ușor de bunurile vieții consideră egoismul cel vrednic de laudă ca motiv îndestulător pentru îngrijirea de unii prieteni; căci omul e din fire doritor de societate, neputând suferi nicidecum singurătatea.

776. Cel ce știe să petreacă frumos în odihnă știe să și făptuiască frumos.

777. O nădejde slabă și îndoielnică e mai bună decât deznădejdea.

778. Bolile se vindecă nu cu vorbe înflorite, ci cu doctorii salutare.

779. Ia seama ca nu cumva, atunci când ești sănătos, să risipești ajutoarele împotriva bolilor.

780. După saț să nu faci nimic.

781. Sațul e întru totul primejdios.

782. Schimbările, chiar și în corpul politic, să se facă încetul cu încetul și pe nesimțite.

783. Doctoriile nu sunt întotdeauna de folos bolnavilor, dar sunt întotdeauna vătămătoare celor sănătoși.

⁷⁰ Euripide, Hipp. 436. *αἰ δε πως φροντίδες σοφώτεραι*, gândurile de după sunt mai înțelepte.

784. Ce nu tămăduiește cuvântul vindecă îndrăzneala.

785. Optimismul, când nu se arată nicio rază a nădejdi, și neabătută stăruința în a procura și a cheltui ceea ce trebuie, atât în viața trupească, cât și în cea politică, duce izbânda mântuirii chiar până la minune.

786. A putea suporta lipsa unei mângâieri divine și omenești, e cu adevărat o mare noblețe a sufletului.

787. Învață-te să renunți pentru Dumnezeu la toate lucrurile care îți sunt dragi și plăcute.

788. Închipuirea a înșelat pe mulți prin schimbarea locurilor.

789. Timpul este cea mai de preț comoară: să nu fie petrecut în trândăvie.

790. La moartea vârstei tinere și bine legate nu plâng vărsând lacrimi multe (cum e firesc) unii care ajung la bătrânețe, ci povestesc chiar cu plăcere binele de care au avut parte în tinerețea lor; dar se tem de moartea unui trup schilod și șubred ce-l poartă acum, îmbătrâniți și încovoiați până la pământ.

791. Retrăgându-te din lumea de afară, adună-te, pe cât e cu putință, în tine.

792. Nu numai în natură pieirea unuia este nașterea altuia, ci și în viața sufletească, când încetează teama, sau grija, sau preocuparea, sau patima, sau pățania; din – ca să zic așa – focul uneia din ele, îndată se naște alt neajuns, care nu măhnește și doare mai puțin; și astfel sărmanul om, purtat de la o corabie la alta, e bătut de rele și de valuri, până când naufragiază în mult zbuciumatul noian al vieții; și numai acei care, ca între două ancore sfinte, se clatină întru răbdare și smerenie, plutesc mai sigur și, cu ajutorul de sus, își îndreaptă cârma spre limanul mântuirii.

793. Omului împovărat de suferințe, nu numai din partea dușmanilor și a oamenilor socotiți, ci și (ceea ce e foarte neplăcut și ciudat) din partea celor ce-l iubesc i se dă, când îi iese sufletul, oțet în loc de apă; căci omul este atât de lunecos la fire, încât cu toată neadormirea și grija mare ce poartă, uneori tocmai din această cauză, iubitorul e oarecum orbit față de cel ce iubește.

794. Adeseori suntem înșelați cu privire la treapta puterii noastre, dar când cădem în nenorocire luptând cu nenumărate nevoi, simțim și pricepem din experiență, că sărmanul suflet, chiar fără voie, e un adevărat purtător de poveri.

795. Când suntem loviți de nenorocire, învățăm ce fel suntem.

796. Nimeni nu va tăgădui, că patimile sunt mai tari la întâia lor năvălire și de aceea uneori valul lor i-a și înspăimântat chiar pe oameni cu adevărat viteji; dar ceea ce dă înțelepților biruință și multă siguranță este întâmpinarea vitejească și mai pe îndelete a dușmanului după închiderea și zăvorărea porților chiar de la începuturi.

797. Atât în cuvintele și în faptele noastre cât și în însuși sufletul nostru sunt multe porniri ascunse care ne înșală și pe noi, deși cu multă chibzuință le urmărim, le cercetăm și cu curiozitate căutăm să ni le deslușim.

798. Cel care e plin de dragoste pentru Dumnezeu și aproapele său, acela e negreșit făcător de lucruri mari.

799. E lucru rar în viață iubirea sinceră, mai presus de trup, curățitoare de orice patimă, depărtată de egoism, disprețuitoare de răsplată, liniștită, netulburată de teamă și care cu ochii închiși să năzuie spre bine numai de dragul binelui.

800. Iubirea mincinoasă fiind născută din ură, toate minunile ce face din mânie, din pizmă și din teamă, cu viclenie le atribuie iubirii curate care slujește unui singur Dumnezeu.

801. Scânteia iubirii, ca și vestita piatră alchimică, face ca și cele mai neînsemnate lucruri, dându-le o formă strălucită, să fie mai scumpe decât aurul cel mai încercat.

802. În elemente, în anotimpuri, în animale și în oameni mulțumită unei tainice și prea drepte distribuții, pronia dumnezeiască a pus semințele binelui, întemeind oarecum rațiunea societății politice pe nevoi reciproce; deci o parte de pământ rodește fructe, altă parte bucate, un anotimp dă naștere florilor, altul roadelor, altul umple hambarele cu grâu; unul ară, altul seamănă, altul adapă și altul culege fructele cele mai dulci; și altă parte a pământului produce fier, alta aramă, alta scoate argint, alta aur. Tot așa Dumnezeu printr-o împărțire foarte justă a dat oamenilor bunurile, pe unii îmbogățindu-i cu frumusețea trupului, pe alții cu strălucirea minții; și unii plutesc în bogăție, alții se bucură de nepieritoare avuție a liniștii sufletești și gustă cu prisos din bunurile universului, deși petrec în ascuns neștiuți de nimeni; și unii înflorește în primăvara tinereții, alții după curgerea vremii ca într-o vară aduc roade, pe mulți iară și livada bătrâneții îi arată vestiți și slăviți. Trebuie în adevăr ca omul cuminte să socotească și aici temperaturile, atât aceea a vremii particulare, cât și mai vârtos aceea a celei generale (înțeleg politice) a vârstelor (căci și ea are arșițe, înecuri, călduri caniculare și geruri), pentru ca printr-o neobosită și statornică observare să culeagă la vreme fructele cele mai dulci, și ca nu cumva din neîngrijire să piarză anotimpurile și din lăcomie să culeagă fructe necoapte.

803. Blândețea e de multe feluri, căci una, care e darul fățiș de la Dumnezeu, înflorește în sufletele nepieritoare, prielnică, voioasă, împărțășind celor greșiți zestrea milei și dragostei de oameni, amintitoare de slăbiciunea omenească, iertătoare, cu prisosul generozității făcând bine chiar celor ce au săvârșit o nedreptate. O altă blândețe e vlăstarul cumineniei și înțelepciunii: ea se scârbește de păcatele săvârșite, iar cu nădejdea îmbunătățirii și îndreptării ea se preface cu pricepere în milostivire, potolește în vremea de față sufletul aprins după răzbunare și-și rezervă timpul potrivit. Mai este și un altfel de blândețe reprobabilă, care, plină de fățarnicie și viclenie nespūsă, caracterizează pe acei care pe tăcute îi mușcă și nu-i cruță nici măcar pe cei ce greșesc din neștiință, ci printr-o neîmpăcată supărare și încruntare atacă de-a dreptul măduva și oasele. Mai este și o altă stare sufletească, care are drept mamă uneori trufia, alteori frica. Neavând nicio încredere într-înșea, nu se ivește la lumină, ci ridică fruntea și se mândrește preferând numele unei biruințe îndoielnice, unei blândețe pretinse. Iar a trece cu vederea călcarea fără cuvânt a cinstei proprii, bogata comoară sub pretext de blândețe, e în firea unui suflet de rând. Uneori blândețea și blajinitatea naște lenevia și trândăvia sufletului,

căci nu poate suferi, ci ca o povară îndepărtează amintirea insultei ce i se aduce și cere o tărie de suflet pentru răzbunare.

804. Hărnicia e roditoarea multor bunuri, iar lenevia e cu totul vătămătoare, întrucât nu împiedică numai dobândirea foloaselor ce o întâmpină din afară, ci în chip de rugină atacă și pe cele ce le are și le strică. Cel puțin cel cuminte trebuie să muncească, dar pe temeiul unei chibzuințe premergătoare, care știe alege cele folositoare când merge cu pas încet și nu grăbește deloc lucrările mâinilor; căci graba cea peste măsură e dovadă de nebunie. Cei ce umblă cu chibzuință greșesc uneori, dar greșesc din încetineală, care stă în legătură cu stăruința și adâncimea minții; iar cei ce nu au în vedere decât numai sfârșitul și nu țin seama de mijloacele ce duc la acesta, nu numai că nu-și ating scopul, ci și provoacă multă batjocoră, alegându-se cu rușinea. Sunt cu toate acestea în viață câteva prilejuri când se cere numai decât râvna fierbinte și neadormirea. Atunci să se asculte sfatul bătrânului din Cos: „la bolile grave, ajutor neîntârziat”, și ale oratorului atenian că „trebuie să hotărâm încet, dar ce am hotărât, să săvârșim repede”. Fiecare zi are de îndeplinit fapta ei, pe care săvârșind-o cu grija cuvenită și fără zăbavă, noi, ușurați și gata de lucru, vom aștepta a doua zi spre a plăti și acesteia, cu aceeași grabă și grijă, datoritul bir. Dar principiul nostru în fiecare întreprindere să fie așadar „grăbește-te încet!”.

805. Măhnirea e de-a dreptul otravă; umple închipuirea cu ceață, întunecă frumusețea minții, umple cu negreală obrazul, și chiar împărtășește celor ce suferă de ea un aer pestilential, așa încât și ei, ca și cei de la oracolul Triphonios (precum se zice), sunt lipsiți de râsete și veselie. Unii însă, această stare de grosolanie, de amuțire și asurzire, caută s-o împodobească cu numele virtuții, înțelepciunii și conștiinței evlavioase și, fie din prefacere, fie din melancolie, atrași prostește spre o astfel de părere absurdă, împiedică pe oameni de la veselie. Înțelepciunea, dimpotrivă, alungă cu totul întristarea inimii, pricinuită de orice soartă, de orice părere asupra vieții, și filosofii stoici, măcar că deprindeau pe școlarii lor să stăruie cu tărie în viața aspră și primejdioasă, nu îngăduiau însă nici dedarea la întristare, ci chiar și pervertită, virtutea, după credința lor, trebuia să strălucească în veselie. Iar cei ce au îmbrățișat religia creștină și nepieritoare, trăind în neconținută bucurie, în orice fel de primejdie, sunt lăudați și încoronați. Cât privește întristarea ca și jalea superficială a celor care, urgisiți de împărat, petrec în temniță sau în surghiun, ele trebuie socotite folositoare lor, pentru ca nu cumva cei osândiți, petrecând pe față și fără rușine în veselie și bucurie, să împingă la o mai mare mânie pe cel ce impune pedeapsa și care-i suveran în această privință.

806. Frica e mama urii.

807. Se cuvine ca domnitorul să cruțe și sângele cel mai de rând.

808. Cel ce osândește repede, osândește numai după bunul său plac.

809. Ceea ce aduce cu mult mai multă glorie, atât chirurgiei cât și politicii, este vindecarea, iar nu amputarea membrilor putrezite.

810. Chiar fiii doctorilor nu întrebunțează aceleași medicamente față de oameni de rând ca și față de oamenii vrednici de respect prin noblețe, ci pentru aceștia din urmă se slujesc de mult mai blânde și mai bogate mijloace terapeutice.

811. Trebuie ca stăpânitorii înțelepți, dacă din cauza urgenței n-ar fi exagerate și defăimate măsurile lor, să însărcineze pe alții pentru săvârșirea faptelor ce le displace și să facă singuri tot ceea ce îi place, încântă și desfată sufletele.

812. Scurtat trebuie să fie timpul până la aplicarea pedepsei, nu îmbucătățită pedeapsa și dată de mai multe ori, ci dintr-o singură lovitură sfârșit tratamentul necesar.

813. Se cuvine ca rănilor și tăieturilor să fie numaidecât tratate cu o mână blândă, întrebuintându-se ca și niște cataplasme binefaceri mai mult față de cei care suferă și să se înlăture orice bănuială de cruzime.

814. Cei care împilează pe supușii lor cu biruri dese, e peste putință să scape de urmările lăcomiei lor; întrucât ei aprind o năpraznică flacără de ură, căci pentru cei mai mulți oameni averea e sânge și suflet; deci e tot atât de rău a-i despoia de viață ca și de avere. Trebuie dar ca perceperea dărilor să rezulte din adevărata trebuință spre vădita pază și mântuire a binelui obștesc; dările se cade să fie moderate și să nu smulgă cu cruzime, după cum zice proverbul, și pielea împreună cu lâna; un rege generos urăște și pe grădinarul care taie verdeța din rădăcină. Nu mai puțin de temut sunt și desele dări și numirile nouă care li se dau, căci ele nu micșorează mai puțin decât sporesc ura; deoarece mulțimea, înșelată fiind, hulește cu mai puțină frică învinuind pe stăpânitor de lașitate și dându-și seama de puterea ce are. Dar trebuie a se supraveghea cei care strâng birurile, dintre care cei mai mulți despoaie nu mai puțin stăpânirea decât pe supuși. Briarei cu multe brațe, lipitori a-tot-mistuitoare care nu sug numai laptele, ci și sângele bieților oameni, și care multă nenorocire aduc stăpânilor, sfâșiindu-i ca și câinii legendari pe Acteon. Pe lângă asta, plățirea cu păsuială și pe îndelete a dărilor ușurează povara acestora și o face aproape nesimțită, și economia cu cruțare și traiul cumpătat al stăpânitorului face ca supușii să fie mai bucuroși la îndeplinirea datoriilor lor publice. Iar acei care cheltuiesc prostește averile ce se dau cu suspinuri și lacrimi, sunt asemenea copacilor din prăpăstii, ale căror fructe le mănâncă corbii și șoimii, și de care oamenii nu se folosesc deloc; căci adevărata bogăție, cum zice Mecena, nu se strânge atât din mulțimea veniturilor cât din puținătatea cheltuielilor. Dar și de un alt lucru trebuie să se țină seamă, ca nu cumva dările să fie neegale și nedrepte, astfel încât unii să se amărească, iar alții să profite de naivitatea stăpânitorului; căci el e dator să fie tată comun și să îngrijească și să caute de statul întreg ca unul care vrea să se poarte ca adevărat domnitor, și nu ca tiran; de aceea și Platon laudă cinstirea averii.

815. Bătrânețea ca un neîmpăcat tiran nu lasă pe oameni să se bucure de plăceri și de cele oprite; ea amenință pe față pe cei ce uită legile ei.

816. Cei mai mulți oameni, tot ceea ce cu nespuse trudă tăind, retează din defectele lor firești, o adaugă la mândria lor și cu acest adaos zilnic fac ca aceasta să ia proporții mari; și așa, pe când patimile din noi sunt pedepsite întru câtva, îngâmfarea ia aerele unei biruințe și ale unui triumf.

817. Cei mândri nu numai spală cu mii de obrăznicii acele defecte, de care nu sunt întâmplător astfel impresurați, ci și nimicesc acele însușiri bune pe care nu le au.

818. Nu numai din calcul, ci și din trufie îngăduim lucrurile detestabile.

819. Închipuirea e roditoarea multor idoli; dar nici așa nu e în stare a zugrăvi cu exactitate icoanele felurite și ciudate, întipărite în inimă de mulțimea patimilor.

820. Amintirea trecutului și grija de cele viitoare sunt înnăscute numai omului; celelalte animale vremelnice și lipsite de rațiune se învârtesc în prezentul care ca un șuvoi se scurge foarte repede.

821. A respinge întrebările viclene printr-o întrebare potrivită, e o trăsătură a înțelepciunii, care are ca dascăl gura suveranului.

822. Unii sunt de părere că a săvârși nedreptate în parte este iertat, pentru ca astfel să se poată face dreptate multora; dar răul rezultat de la nedreptatea prezentă e însemnat și sigur, ci despre cel viitor cine va chezașui? Se cuvine cel puțin ca acei care cinstesc virtutea să facă tot ce e bine, drept și de folos obștesc, și să lase viitorul pe seama proniei dumezeiești, și să nu-l hotărască în chip fals cu o mână nesigură, sub pretext că fac dreptate.

823. Cu multă risipă de vorbe caută fiecare să laude acele defecte, de care e atât de împresurat și apăsător, încât nu poate să le îndrepte și nu poate șterge petele lor prin întrebuițarea unor doctorii potrivite.

824. Nebunia unui bătrân e mai mare decât nebunia celui încă tânăr și a copilului.

825. Nimic nu e mai supărător decât nebunia, care are o parte de inteligență⁷¹.

826. Nici răutatea neaoșă nu declară război fățiș împotriva virtuții, ci precum socotește, cinstind și respectând numele ei, o împrășcă în tot chipul cu insultele răutății și o defaimă în tot felul și îi aduce mii de învinuiri, și, murind, îi atacă pe devotații virtuții ca pe niște dezertori care au trecut în tabăra viciului.

827. Cei mai mulți oameni, disprețuind tănuirea și interesul material și dorind ori să atragă mila pentru supărările și suferințele lor, ori să fie admirați pentru isprăvile lor, preferă uneori franchețea față de o tăcere mai sigură.

828. Patimile care clocotesc în suflet împing la multe fapte absurde și ciudate chiar pe cei care se fălesc cu înțelepciunea lor, dar mai mult decât toate, iubirea tinde să se lăude cu nenumărate asemenea fapte vrednice de râs.

829. Omul în copilăria lui, nu numai sentimentele sale false obișnuiește a le împodobi cu numele virtuții, numind bunăoară chibzuială lașitatea, ambiție deșertăciunea, mărinimie încumetarea, afabilitate lingușirea ordinară, seriozitate și severitate de caracter îngâmfarea și sagacitate înșelăciunea; ba uneori oamenii merg atât de departe cu nerușinarea, încât susțin ca virtuți viciile care sunt cu totul opuse acestora și fără să roșească se prefac că posedă aceste virtuți; ei suferă de lașitate și totuși fac înaintea tuturor pe curajoșii, ei sunt zgârciți până la scârbă și totuși se laudă cu dărnicia, se tăvălesc în noroiul plăcerilor și totuși pretind că se închină cumpătului, îi chinuiesc pe nedrept pe supușii lor și totuși revendica dreptatea. Atât de iscusit este omul păcătos, omul care bate toate căile și caută din

⁷¹ În grecește, *ἀγχινοια*, istețime.

toate părțile să-și tragă perdele spre a împrăștia și a împinge învinuirile și muștrările ce-i vin de la cei ce-l înconjoară.

830. Foarte lesne iertăm greșelile prietenilor noștri, când ele ne pricinuesc nicio pagubă; dar defectele lor care ne supără, chiar dacă sunt neînsemnate, prin limbaj elegant le pedepsim în mod exemplar și aproape le înfierăm ca nesuferite prin uitarea prieteniei. Și aici, de bună seamă, hotărăște egoismul după bunul plac.

831. Cei ce din inimă laudă faptele vrednice de mirare se arată ca și părtași la săvârșirea lor.

832. Fatală, când e vorba de frică, este partea aceea dintr-însa, care umple de întuneric mintea și, sub pretext de siguranță, ne face să ne abatem de la drumul mare; iar partea aceea care pe cei care se mândresc și se îmbată de buna lor stare îi deșteaptă ca printr-un fel de bolduri amintindu-le slăbiciunea, e de mare folos și îndepărtează multe primejdii. Iar orice temere și sfiiciune într-o întreprindere strică tot ce-i vrednic de laudă, întrucât e o cedare stângace la amenințările zadarnice ale dușmanului și o nesocotire a bunelor prilejuri. A înfrâna însă o soartă desfrânată printr-o teamă înțeleaptă și, printr-o potrivită rezervă și prevedere, a pregăti și a-și netezi drumul coborător la vederea schimbărilor omenești, e un lucru mai de preferat decât o neînfrânată îndrăzneală; în cazul acesta, omul nu se părușește dus fiind peste prăpăstii, ci ca un călător sprinten și cu fața veselă își bate drumul înainte. Și cei stăpâniți de frică, fie când plutesc pe mare, fie când se bat în război în vreun șirag, nu-și fac numai sieși mare rău, ci și altora, boala aceasta ușor răspândindu-se; iar aceia ce ascultă de căpetenie prin cuvânt, și când aceasta poruncește, unesc bărbăția și îndrăzneala cu rașiunea și-și stăpânesc avântul ca și cu un frâu, duc corăbiile și statele la limanul mântuirii.

833. Foarte anevoiasă e deosebirea adevărului atât în lucruri, cât și în cugetări și în cuvinte. Multe sunt cele ce ademenesc, înșală și maschează simțurile și închipuirea, care, pe temeiul lor, plăsmuiesc nenumărate năluciri, ci și mintea o învăluie cu întuneric, așa încât, în fiecare zi și în fiecare ceas, omul are deosebite păreri despre oricare persoană sau oricare lucru, înalță viciile cu numele virtuții, terfelește virtuțile și laudă sau scade fapte indiferente săvârșite din întâmplare și ieșite la lumină uneori fără voia făptuitorilor, fapte absolut străine de răutate și virtute. Dar, adeseori, când lucrurile se schimbă prea puțin, mintea, prin afirmări și negațiuni luptând cu sine, își arată tulburarea din lăuntru și triumfă nestatornicia și șubrezimea și chiar neplăcerea, așa încât injuriile soartei care se schimbă des nu însoțesc mai puțin sentimentele sufletului care se clatină astfel și care merge până la extrem prin gingășia, frăgezimea și desăvârșita-i moliciune. Și dacă soarta ticăloasă ar fi avut glas, poate ne-ar fi muștrat și ne-ar fi învinuit de prostia care niciodată nu găsește plăcere și nu se mulțumește cu bunurile de față.

834. Oamenii înțelepți își dau seama și știu că folosul tăcerii e sigur și că, dimpotrivă, mari sunt relele ce pricinuieste vorba multă și împărțășirea tainelor, dar întrucât prietenia nu e numai o podoabă și o frumusețe, ci și un turn de tărie și un stâlp de reazim, iar rodul cel mai plăcut al prieteniei e purtarea sinceră, ei preferă în

locul tăcerii belșugul vorbelor. Căci pentru un suflet pătimitor împărtășirea gândurilor dureroase nu e mai puțin de folos, decât evaporarea umorilor supărătoare pentru un corp apăsător și înăbușit. De aceea, unii regi vestiți prin înțelepciunea lor, familiarizându-se cu vreunul dintre slujitorii lor, obișnuiesc să-l ridice la o treaptă de cinste egală, pentru ca, atunci când ei voiesc, lepădându-și masca regală, să comunice cu el fără înconjur și pe față, bucurându-se de o prietenie nefățarnică, ceea ce într-adevăr e un dar dumnezeiesc.

835. Simplitatea și neprefăcătoria e imaginea adevărată a naturii primitive, căci ele poartă curate și neamestecate trăsăturile frumoase și strălucite întipărite de Dumnezeu, ziditorul tuturor fapturilor. Chiar artele, care reproduc mai nemișlocit natura, sunt cele mai admirate. Iarba și copacii răsăriți de la sine, neatins de fier, izvoarele de ape veșnic curgătoare care țâșnesc de la sine din sânul pământului, cu mult răpesc și încântă ochii și sufletul decât grădinile curățite cu mâna murdară a grădinarului și cu nespuse farmec împodobite din belșug în vederea unei plăceri trecătoare, și decât o frumusețe mijlocie care înșală cu dresuri și sulimanuri. Ceea ce se mândrește cu culoarea dată din fire atrage mai curând ochii înțelepților; dimpotrivă, tot ce-i stricat, trecând obraznic peste legile firii și bizuit fiind pe mii de înșelăciuni, cu multă greutate și osteneală trădează podoaba ce naște simplitatea, și departe de a-și atrage laude, stârnește râsul în hohot al oamenilor cuminți.

836. În alcătuirea politică domnește sau legea sau forța. Căci de multe ori forța imită legea, și unele legi cuprind mai mult forță decât dreptate. Iar nedreptatea are trei izvoare: forța nețărnută, înșelăciunea haină ce s-ascunde sub forma legii, neîngăduirea și severitatea înnăscute legii.

837. Rațiunea mântuirii comune e mama legilor, deci ori de câte ori, în decursul vremii, unele legi păcătuiesc în paguba statului, interesul comun impune înlăturarea lor.

838. Sub umbra legilor fiecare doarme fără frică; căci, chezășuind siguranța, toți trăiesc și se veselesc. Dar păzitorii legilor sunt căpeteniile, și dacă acestea au mintea sănătoasă, legile înfloresc și dau roade foarte gustoase, iar dacă sunt pornite spre tiranie, cu totul slabe și zadarnice sunt armele procurate de legi.

839. Fericirea celor ce alcătuiesc statul este scopul de căpetenie a legilor; iar temelia singură a fericirii este evlavia, stâlpii ei, cinstea și cuviința moravurilor, păzitorii legilor și statului sunt armele care abat puterea silnică ce năpădește de afară și izbucnește din lăuntru. De aceea, așadar, legile bine întemeiate ocrotesc liniștea, învață supunerea către stăpânitor, aduc bogăția și nenumărate alte bunuri și ca un fel de nervi leagă laolaltă părțile statului, oprind orice rupere și desfacere a lor.

840. Și legile au legi și limite care, dacă nu-i țin în frâu pe tirani, devin cumpliți sau, mai bine zis, neîmblânziți călăi. Trebuie dar ca legile să ceară tot ce-i cu putință și potrivit formei de stat, tot ce inspiră virtutea supușilor, pentru ca nu cumva, împovărați de greutate nesuferite, să se răzvrătescă fără de voie, sau, luând învățături de viclenie de la legi, să fie atrași mereu de ispita răului.

841. Poruncile legilor trebuie să fie tuturor cunoscute.

842. Acele legi sunt sigure și salutare care, prin concizia și claritatea lor, nu au deloc nevoie de tălmăcirea judecătorilor.

843. Înțelepciunea omenească are hotare înguste. Deci nu e îndeajuns a cuprinde amănunțele și a hotărî felurile împrejurări pe care zilnic le scoate la iveală timpul inovator. Drept care, chiar legile cele mai desăvârșite nu sunt cu totul scutite de trebuința unei tălmăciri, căci multe sunt cazurile care nu sunt prevăzute în legi. Acestea rămân dar să fie hotărâte și puse la cale de un stăpânitor priceput și cuminte, care adică e luminat de rațiune și întru câtva condus de antecedente. În cazurile neprevăzute de lege ce nu se cuvine însă ca să se ia hotărârile cu ușurință și cu îndrăzneală nesocotită, ci trebuie să se procedeze cu multă rezervă și luare aminte și cu cea mai temeinică judecată, ținându-se mai mult seamă de rațiune decât de obicei; căci nesocotința și nedreptatea nu poate deveni pildă de urmat pentru cei ce cinstesc dreptatea.

844. Oamenii înțelepți trebuie să prefere cea mai amănunțită și largă tălmăcire a oricărei legi, când aceasta privește de-a dreptul folosul mai înalt al obștii unei țări.

845. Pervertirea legilor pentru pervertirea semenilor tăi e ceva respingător. Deci nu se cuvine ca legile privitoare la pedepse, și mai ales la cele capitale, să fie abătute și siluite, aplicând cruzimea acestora la nedreptățile comune; iar crima fiind cunoscută legilor dintru început și deosebindu-se numai în chip și formă, măcar că ea nu se lămurește în lege, nu se cade ca o curiozitate inoportună să lase răutatea nepedepsită.

846. Legile sunt odraslele vremii și trebuinței; deci dacă vremea aceea trece și se schimbă, cerințele împrejurărilor de față, legile nu pot merge mai departe și nici nu pot fi luate ca pildă, căci ele nu pot folosi decât scopurilor pentru care ele au fost create de la început; cele cu aplicare mai generală se desființează și se șterg cu totul: aceasta o impune interesul comun.

847. În legi nu e dată, într-adevăr, concluzia concluziilor; căci astfel inteligența unora pornită spre înșelăciune va deveni oarecum mai tare decât înseși legile.

848. Nu se cuvine ca stăpânirea să se modeleze după exemplele timpului tiranic, căci ele sunt bastarzii timpului, aducând multă nenorocire; iar celor ce arată zel pentru îmbunătățirea statului nu le folosesc nici exemplele recente, căci acestea, când sunt puse în vederea unor memorii tinere, sunt de disprețuit, căci îndeobște nu deșteaptă cu tărie dorința imitării; lucrurile mergând din rău în mai rău, trebuie ca și prin aceste exemple să se răspândească boala care bântuie statul, iar când drumul se face noaptea, trebuie ca cineva să se servească de o călăuză mai sigură. Iar exemplele vechi se întunecă în decursul îndelungatei vremi și nu întipăresc o formă curată, ci prin schimbarea stării de lucruri dau bănuiala unei inovații, în care caz la nimic nu folosește vechimea care e înjosită din partea multora dându-i-se numele noutății. Pildele unei vremi nu prea îndepărtate au desigur mai multă putere și greutate, și adeseori sunt mai potrivite cu timpul actual decât cele arătate de curând, precum de multe ori se întâmplă că nepoții poartă în față trăsăturile bunicului, și nu ale tatălui.

849. Când nu mai luminează lumina legii, mai sigur e să pășești înainte dibuind cu luare aminte și cu socoteală.

850. Oricând nu strălucește lumina legii, este mai sigur să înaintăm doar orbecăind cu atenție și grijă.

851. Atât la tălmăcirea legilor cât și pe terenul întreprinderilor politice, a păși la fapte fără nicio chibzuință, neavând altă călăuză decât ruinele și fragmentele exemplelor, fără a cunoaște pe deplin împrejurările din trecut cu tot ce a fost, tot ce a urmat și s-a strecurat pe de lături, e lucru ce poate aduce mari nenorociri.

852. Cei ce practică virtutea, nădăjduind că vor face pe alții să fie ca dânșii, adeseori se înșală și se expun la nenumărate pericole; iar oamenii răi sunt foarte bănuitori și nu se încred niciodată nici în dușmani, nici în prieteni; îndemnați de propria lor ticăloșie și instinctivă josnicie și incapabili de a concepe o bunătate sinceră, ei se supără când aud cuvinte blânde și văd binefaceri mari și nu se găsesc în bunătatea extremă decât o fățarnicie; de aceea și fără preget își varsă veninul asupra celor ce au toată încrederea în virtutea cea neprihănită. Deci trebuie ca bunătatea cea ușor de învins cu chibzuință și înțelepciune să-și caute adăpost nestrăbătut împotriva răutății și mereu să cugete la firea neîmblânzită a acesteia.

853. Transformarea legilor existente nu e deloc permisă judecătorilor, ci numai tălmăcirea lor întemeiată pe dreptate, împărțându-se slăbiciunea omenească cu mila cuvenită prin dezvoltarea părților ambigue în sens mai uman.

854. Mitiuirea este otrava dreptății; numai aceia care au mâinile curate de mită sunt în adevăr judecători integri și de formă și de fapt.

855. Unii judecători prefac în absint judecățile, precum spun cuvintele sfinte, vânzându-și oarecum hotărârile și schimbând dulceața și amărăciunea așteptată din partea dreptății; iar alții, cu trăgănarea lor cea peste măsură de mare, prefac judecata în oțet.

856. Dreptatea luptă cu violența și cu viclenia, și cu cât violența e mai fățișă, cu atât e mai funestă, și cu cât viclenia și înșelăciunea se ascund și întrebunțează mai multe tertipuri, cu atât capătă mai multă greutate și proporție.

857. Priceperea și înțelepciunea judecătorului atunci strălucește cu deosebire, când cu multă dibăcie înlăturând piedicile fie prin glumă și discuție, fie prin protecție, și când ea și pe un teren neted înalță cu o neclintită soliditate strălucitul locaș al dreptății.

858. Pervertirea legilor, și mai ales a celor ce impun pedepsele, este plină de mare cruzime; deci să se păzească judecătorul de un scrupul din care izvorăște sângele, și să-și aducă aminte de indulgența, cu care nu mai puțin decât cu severitatea legilor se susține omenirea; legile draconice să amenințe, dar să nu abunde în curse și de cele mai multe ori să adoarmă fără a fi trezite de o năpraznică răutate.

859. Când e vorba de viața omului, care este strălucita făptură a mâinii dumnezeiești, judecătorii trebuie să-și aducă aminte de blândețe și să întâmpine răutatea cu ochi crunți curmând izvorul răului, dar totodată cu lacrimi privind pe cel vinovat.

860. Cu îndelungă răbdare și seriozitate trebuie ca judecătorul să-i asculte pe cei ce se plâng și pe cei ce se apără; căci și aceasta e o calitate mare a justiției. Dimpotrivă, cel ce în intervalul acesta se face ecou și nu încetează de a vorbi, este

ca o tobă răsunătoare. Se poate însă ca el uneori să oprească torentul și fluxul prisosului de vorbe ale părților și diferitelor persoane, cu dibăcie cercetând măduva, așa zicând, a dreptății, care de multe ori se ascunde sub mulțimea vorbelor; căci trebuie ca judecătorii după pilda lui Dumnezeu să umilească trufia și să înalțe smerenia coborâtă la pământ.

861. Mântuirea supușilor este temelie și coroana legilor.

862. Cugetătorii minuțioși socotesc că rațiunea sănătoasă a unei cârmuiri bine conduse nu se conformează cu înțelesul legilor drepte, dar totuși există între ele o analogie și o concordanță, și în prietenie se zice că un suflet locuiește în două corpuri, aici însă legea și rațiunea ca un fel de suflete și nervi, însuflețindu-se reciproc, lucrează și merg împreună.

863. Judecătorii să-și aducă aminte și de valoarea lor și că se cuvine ca ei să interpreteze legile cu mintea sănătoasă, stabilind un termen de mijloc între exactitate și indulgență.

864. Bunurile fericirii sunt dorite de cei mai mulți, iar cele ale nenorocirii sunt admirate în adevăr de toți; căci e o minune tot ceea ce trece peste hotarele naturii; e negreșit ca și o minune a suporta cineva cu bărbăție și vigoare nenorocirile și relele ce vin, pe de o parte, păstrând corpul nemișcat, iar pe de alta, imitând natura divină și bucurându-se în suflet de o mare liniște și sănătate. De aceea în umbra legii viața de față cultivă sămânța fericirii și dădea fructele sale imediate, iar în *Noul Testament*, care ne dăruiește legea cea desăvârșită, nu se socotesc fericiți decât acei care cu bărbăție disprețuiesc bunurile trecătoare și cu un neîntrerupt curaj suferă toate relele și greutățile; și condeii duhului cu mai strălucite culori zugrăvește rănilor dreptului Iov decât fericirea cea prea înfloritoare a înțeleptului împărat; și lira lui David este plină de jeluiri; dar precum cei ce sunt putrezi de bogați și se mândresc cu rangurile sunt necăjiți de nenumărate griji și roși de nesfârșită temere, astfel în caz contrar trăiesc în speranță veselă, în mulțumire, și precum picturile și țesăturile când culorile scilpitoare se înfățișează oarecum cu umbrele, ne încântă mai mult ochii, așa și plăcerile capătă ceva divin și superior, fie că se împreună cu nefericirile de afară, fie că înfloresc din seninătatea sufletului; și miresmele când se topesc și ard răspândesc mirosul cel mai plăcut; pe lângă această fericire mai au o însușire, că scot la lumină răutățile ascunse; iar în nefericire numai decât strălucesc virtuțile sufletului.

865. Mintea noastră, cu mii de cugetări ca și niște arme îngrădindu-se și apărându-se pe sine, triumfă uneori împotriva relelor trecute; dar printr-un prisos de trufie se socotește pe sine mai presus de relele viitoare; relele prezente triumfează pe față împotriva minții, dându-i lecție meritată pentru mândria ei.

866. În adevăr mare este puterea naturii; bolnavă fiind, se întemeiază pe neașteptate și, spre uimirea doctorilor, ea singură operează vindecările; prefăcându-se că doarme, de multe ori veghează și se folosește de orice prilej ca să-l doboare pe adversar. Deci trebuie ca oamenii prudenți să nu se încreadă deloc fie celor trudiți și adormiți, fie celor ce pătimind se prefac că se odihnesc, imitând pisica lui Esop, care, când s-a arătat șoarecele și-a lăsat masca la o parte, și îndemnată de năravul ei firească, s-a repezit la vânat.

867. Fericiți cu adevărat sunt aceia a căror alcătuire a corpului și natură a sufletului concurează și sunt de acord⁷² cu felul vieții, pe care îl determină.

868. Firea fiecăruia naște de la sine atât ierburi bune, cât și otrăvitoare; trebuie, așadar ca pe cele prielnice să le uzi, iar pe celelalte să le smulgi cu totul.

869. Iubirea de oameni este mai presus de toate virtuțile, căci ea poartă imaginea și caracterul curat al naturii divine. Și prin aceasta omul se înalță mai presus de toate, căci altfel el ar fi un animal mult tulburător și nelegiuit și mizerabil ca și viermele care se târăște pe pământ sau roade și strică tot ce găsește. De aceea bunătatea instinctivă reprezintă focul sacru și dumnezeiesc al iubirii; și virginele vestale cu ochi înțelepți odinioară supraveghind mereu un foc bastard, material, searbăd, imaginea eternității, îl întrețineau cu un combustibil trecător: dimpotrivă, focul dragostei divine, care-i prinsă în inimă, naște și nutrește sfântul cor al virtuților fără a se stinge vreodată, căci în chip nevăzut e alimentat de razele unei lumini cerești.

Sfaturile renumitului domn Nicolae Vodă către fiul său, domnul Constantin Vodă, date în anul 1726

1. Frica de Dumnezeu să o cunoști drept temelie a fericirii⁷³; fără ajutor dumnezeiesc deșarte⁷⁴ sunt toate.
2. Dreptatea este virtutea cea mai cuvenită a cărmuitorilor.
3. Mânia⁷⁵ e păgubitoare, blândețea are tărie.
4. Vitejia și mărinimia⁷⁶ sunt mare dar al lui Dumnezeu.
5. Stăpânirea de sine e podoabă⁷⁷ minunată.
6. Sila⁷⁸ și tirania⁷⁹, fie din partea domnitorului, fie din partea celor din jurul său, pentru bani și pentru avere, sunt pierzătoare⁸⁰; mai cu seamă [cele care se fac] pentru împlinirea unei poftes rușinoase (de nu s-ar întâmpla! de nu s-ar întâmpla!), au mii de pilde dureroase și învățăminte din istorie.

⁷² În grecește, *συνάδω*, a cânta împreună, a fi de acord.

⁷³ În grecește, *εὐτυχία* (noroc, soartă favorabilă, prosperitate, fericire), cuvânt cu o bogată tradiție filosofică, derivat de la *εὖ* (bun, favorabil) și *τύχη* (întâmplare, soartă).

⁷⁴ În grecește, *μάταια*, deșertăciune. Trimitere la *Ecclesiastul* 1, 2: *Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης!* Deșertăciunea deșertăciunilor, toate sunt deșertăciuni!

⁷⁵ În grecește, *θυμός*, inițial, respirație, viață, apoi, suflet, spirit, devine locul unde sunt simțite emoțiile, sediul mâniei.

⁷⁶ În grecește, *μεγαλοψυχία*, măreție a sufletului, magnanimitate. În *Etica nicomahică* IV.3, Aristotel asociază *μεγαλοψυχία* mai degrabă cu mândria, decât cu sensul modern al cuvântului.

⁷⁷ În grecește, *στολισμός*, echipare, înzestrare, podoabă. Funcționalitatea capătă valențe estetice.

⁷⁸ În grecește, *βία*, forță brută, violență. Opusul lui *βία*, în discursul politic și retoric clasic, este *πειθώ*, persuasiune. Contrastul dintre ele este contrastul dintre *νόμος* și *ἀνομος*, dintre lege și fărădelege.

⁷⁹ În grecește, *δυναστεία*. Pentru o idee asemănătoare, vezi Grigore de Nyssa, *Omiliile la Ecclesiast*. *Τοῦτό ἐστιν ὁ ἀνθρώπινος βίος, ψάμμος ἢ φιλοτιμία, ψάμμος ἢ δυναστεία, ψάμμος ὁ πλοῦτος.*

⁸⁰ În grecește, *ὀλέθριος*, distructiv, ucigător.

7. În inimă [să fie] smerire, căci înaintea lui Dumnezeu cu toții suntem țărână și cenușă⁸¹. În față [să arăți] severitate; vorbe puține și blânde, fără mișcarea ochilor și a feței, fără mișcarea mâinilor; poruncile [să fie date] cu demnitate domnească, într-un chip lipsit de șovăială, fără larmă.

8. Păstrarea demnității⁸² e absolut necesară. Supunerea, precum din partea ta către împărăție și la sfaturile părintești, și, înainte și mai presus de toate, față de poruncile marelui Dumnezeu, tot astfel e trebuincioasă și din partea supușilor către Domnitor. Fără supunere toate sunt moarte; cu toate acestea, pentru a fi ascultat, se cuvine să poruncești [lucruri] după puterea [celui ce le face].

9. Să nu făgăduiești; totuși, dacă ai făgăduit, nu-ți călca făgăduiala; să nu-ți calci cuvântul dat în niciun chip, chiar dacă ai făgăduit fără jurământ.

10. Să nu te împrumuți fără socoteală, nici cu dobânzi prea grele; iar când, de nevoie, te împrumuți, fie de la creștini, fie de la [oameni de] alte neamuri, să ai hotărârea de a plăti înapoi; altfel, dacă mănânci dreptul altuia, păcătuiești de moarte și, dacă te pocăiești, ai iertare doar dacă plătești dreptul străinului; bagă de seamă, bagă de seamă!⁸³

11. Nu fii risipitor, ci cumpătat; nu lacom, ci econom. Întinde-ți picioarele după plapuma⁸⁴ ta.

12. Fala deșartă, multele veșminte, multele podoabe, caii mulți, clădirile să lipsească. Darurile fără măsură, fie către străini, fie către ai tăi, aduc nume rău; pentru localnici sunt nesuferite; aduc suferință tuturor supușilor. Dacă tatăl tău a greșit în această privință, pățaniile lui să-ți fie ție învățătură⁸⁵.

13. Ia seamă să te lipsești de clădiri; câtă vreme ești domn, ai palate⁸⁶; când ești în Constantinopol, îți ajunge vatra părintească. Dacă vei construi cu bani de împrumut, multe ai să suferi și sufletește și trupește. Ia seama!

14. Să te lipsești de inovații⁸⁷; să umbli pe drumul cel bătut⁸⁸; să nu-ți strici numele cu sfaturi viclene, cu biruri noi, cu obiceiuri noi⁸⁹, căci dobândești nume rău; de nu s-ar întâmpla aceasta!

⁸¹ Cf. *Pulvis et umbra sumus*, Horatius, *Carmina* IV., 7, 16; „Pulvis es et in pulverem reverteris”, *Septuaginta*, Genesis, 3, 19.

⁸² În grecește, *ἀξίωμα*, lucru pentru care cineva e considerat demn, onoare, reputație.

⁸³ În grecește, *πρόσεχε, πρόσεχε*, repetiție care accentuează caracterul imperios al îndemnului.

⁸⁴ Folosirea proverbelor e una din caracteristicile stilului lui Mavrocordat. În grecește, *πάπλωμα*, cuvânt neogrecesc. În greaca veche, *πέπλωμα* însemna veșmânt, robă.

⁸⁵ În grecește, *τὰ παθήματα του μαθήματα*. Ideea că omul învață prin suferință are o îndelungată tradiție în gândirea grecească. Cf. Eschil *Agamemnon* 177, *πάθει μάθος*.

⁸⁶ *παλάτια*, cuvânt neogrecesc, reședință regală.

⁸⁷ În grecește, *νεωτερισμός*. Ideea că tot ceea ce e nou, îndepărtându-se astfel de tradiție, constituie o potențială primejdie este o altă idee specifică gândirii grecești. Echivalarea noului cu răul (*κακόν / καινόν*) apare în numeroase proverbe. Cf. Aristotel, *Historia animalium: ἀεὶ Λιβύη φέρει τι κακόν / καινόν*. Această idee apare și la romani, cf. *Ex Africa semper aliquid novi*.

⁸⁸ Mavrocordat folosește din nou un proverb pentru dezvoltarea și întărirea ideii enunțate inițial.

⁸⁹ Din nou, asocierea noului cu răul. Obiceiurile noi (*νέα*) aduc o reputație proastă (*κακόν*). Pentru un domn care cârmuia o țară străină, acest îndemn dă dovadă de prudență politică și diplomație.

15. Să-ți fie tănuite rugăciunile; adeseori, în taină, să chemi ajutorul dumnezeiesc⁹⁰. Veghează, ai grijă; cel ce are grijă are belșug. Întreabă, sfătuește-te, învață; nu conteni să cercetezi, să afli și să cunoști lucruri, oameni, boieri, prieteni, vrăjmași, indiferenți. Cunoaște și însușirile bune și cusururile acelora cu care ai de cârmuit, îndeosebi ale domnilor, ale oamenilor cei mai de seamă, ale boierilor pământeni, ale vecinilor. Cunoaște istoriile lor, cunoaște întâmplările curente, chiar cu toate amănunțele lor. Gândește-te la cele ce vor veni; cercetează-i pe oamenii încercați, ca să afli cele ce au văzut, au făcut și cunoscut. Ai grijă ca sftnicii⁹¹ tăi să nu fie lacomi, înșelători, lingușitori, nesilitori, neînvațați, răzbunători, neînfrânați la vorbă, trufași, mincinoși.

16. Să afli cusururile boierilor pământeni, să te păzești de ele; cu toate acestea, să le treci cu vederea, de dragul liniștii, însă pe cele alor tăi să nu le suferi. Să nu spui altuia părerea ta. Să nu le dai nas⁹², ca să nu-și bată joc de tinerețea ta; fă-i să se jure pe numele lui Dumnezeu că vor fi iubitori de adevăr, îngrijitori de cele ce trebuie, neadormiți prieteni ai dreptății, incoruptibili, smeriți, cumpătați⁹³. Să ai asupra lor un spion⁹⁴ iubitor de adevăr și înfrânează-i, că mulți domnitori au pierit din neorânduile⁹⁵ oamenilor lor. Pământul e cinstit cum se cuvine când domnește cel care se cade: „nu-i bună domnia a mai mulți, să fie domn doar unul singur”⁹⁶. Pășaniile altora să-ți fie învățături⁹⁷. De doi sau de trei oameni, cei mai presus de orice îndoială în credința lor, pot fi știute tainele domniei, și nu toate; pe cele mai însemnate⁹⁸ să le scrii tu și numai tu.

17. Să cunoști județele⁹⁹, puterea lor în fiecare împrejurare, cu care părți se mărginesc și care sunt boierii și mazilii¹⁰⁰ care locuiesc în fiecare județ; să cunoști datoriile de supunere către împărăție, cele convenite către han, purtarea către pașalele și cadii din împrejurimi, cele către leși, către germani. Să ai apoi catastif curat de venituri; păsuială și milă față de slăbiciunea țării; măriniemie când lucrurile nu merg după voia ta. Divanuri¹⁰¹ dese, mese puține, plimbări puține. Nu risipă, nu

⁹⁰ Noțiunea că rugăciunea ascunsă e adevărata rugăciune apare în întreaga tradiție patristică. Pentru originile ei biblice, vezi, de pildă, Matei 6.5: *ὁ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι*. Ci tu, când te rogi, intră în odăița ta, încuie-ți ușa, și roagă-te Tatălui tău, care este în ascuns; și Tatăl tău, care vede în ascuns, îți va răsplăti.

⁹¹ În grecește, *σύμβουλος*, cel cu care ții sfat (*βουλή*).

⁹² În grecește *πρόσωπον*, față.

⁹³ În grecește, *ολιγαρκής* frugal, care se mulțumesc cu puțin.

⁹⁴ În grecește, *κατάσκοπος*, spion, dar și supraveghetor, inspector.

⁹⁵ În grecește, *ἀταξία*, lipsă de ordine, indisciplină, opusul lui *εὐταξία*, bună orânduială.

⁹⁶ Homer, *Il.* II, v. 204.

⁹⁷ Din nou *παθήματα μαθήματα*.

⁹⁸ În grecește, *ἀναγκαιότατα*, superlativ de la *ἀναγκαῖος*, necesare, trebuincioase.

⁹⁹ În grecește, *καδηλίκια*, turcism, de la *kadi*, judecător având uneori și atribuții de judecător ecleziastic, cuvânt care devine în limba română *cadii*.

¹⁰⁰ În grecește, *μαζήλιδες*, turcism, de la *mazul*, care desemna un membru al unui rang inferior al boierimii format din boierii rămași fără slujbă și din urmașii acestora, sărăciți cu timpul.

¹⁰¹ În text, *διβάνια*, cuvânt neogrecesc, de la *διβάνι*, divan (mobilă).

beții. Vânători puține, nu în locurile îndepărtate. Îndeletniciri să-ți fie treburile, îndeplinirea poruncilor împărătești, cercetarea veniturilor și a cheltuielilor, comunicarea cu chibzuință a treburilor curente trebuincioase cu boierii tăi și cu cei pământeni, cititul răvașelor, întâmpinarea musafirilor¹⁰², răspunsul la scrisori.

18. Să păstrezi orânduială în treburile tale; să nu le amesteci una cu alta, să le împarți fiecăruia după slujba sa; cu toate acestea, să nu le lași fără grijă, ci să cercetezi dacă au fost împlinite.

19. Să spui dregătorilor să-ți dea de știre dacă ai tăi se poartă rău și să-i ții cât se poate de mult în frâu¹⁰³.

20. Să ai puțini servitori¹⁰⁴, puțini Fanarioți¹⁰⁵.

21. Să faci ce-i face, ca oamenii locului să te iubească.

22. Să nu crezi cu ușurință învinuirile țăranilor¹⁰⁶ asupra boierilor, însă, pe de altă parte, să nu lași ca țăranii să fie năpăstuiți.

23. Măsura este bună; să nu dai ușor privilegii¹⁰⁷ și drepturi și scrisori de scutire, căci din pricina acestora se strică veniturile.

24. Ia seama să nu fie pecetluite scrisorile, dacă nu știi ce conțin.

25. Să nu dai o scrisoare, iar apoi s-o anulezi și să îți pierzi cinstea, iar scrisorile tale să fie disprețuite. Cuvântul tău să fie cuvânt, hotărârea ta hotărâre. Domnii cei tineri, chiar dacă greșesc numai puțin, câștigă nume rău și e luată în râs tinerețea lor.

¹⁰² În text, *μουσαφίριδων*, turcism de la *misâfir*.

¹⁰³ În text, *ζάπτι* pentru *ζάφτι*, stăpânire, cuvânt neogrecesc.

¹⁰⁴ În text, *τεβαπί*, turcism.

¹⁰⁵ În text, *φαναριώταις*, Una dintre primele mențiuni scrise ale cuvântului. Așa cum precizează Bouchard: „Au cours de mes recherches antérieures, j’ai rencontré le mot grec *Φαναριώται* dans les instructions données en 1727 par le prince Nicolas Mavrocordatos à son fils Constantin qu’il destinait au voïvodat ; il lui conseillait d’avoir une suite restreinte, peu de Phanariotes : *να έχης ολίγον τεβαπί, ολίγους Φαναριώτας*. Ce texte important, rédigé en langue vernaculaire, ne fut pourtant publié qu’en 1880 par Émile Legrand. La seconde mention du terme se trouve dans le *Catalogue historique* de Césarios Dapontes (1714–1784), texte daté d’avant 1784, année de la mort de l’auteur, publié par Sathas dans le 3e tome de sa *Bibliothèque médiévale*, en 1872”. (Jacques Bouchard, *Perception des Phanariotes avant et après Zallony*, „Cahiers balkaniques” [Online], 42 | 2014)

¹⁰⁶ În text, *τζάρωνων*, cuvânt neogrecesc.

¹⁰⁷ În text, *πριβιλέγρια*, cuvânt neogrecesc.